

**UCHWAŁA NR XLIV/336/18
RADY GMINY W BĘDZINIE**

z dnia 29 czerwca 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Będzino na lata 2018-2022

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 roku, poz.994; poz. 1000), art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187; poz. 1086, poz. 1595; z 2018 r. poz. 10); **Rada Gminy w Będzinie uchwala co następuje:**

§ 1.

Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Będzino na lata 2018-2022 stanowiący załącznik Nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Będzino.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
w Będzinie

Andrzej Nożykowski

Załącznik do uchwały Nr XLIV/336/18

Rady Gminy w Będzinie

z dnia 29 czerwca 2018 r.

G M I N A
B Ę D Z I N O
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
na lata 2018 – 2022

Szczecin 2018

Waldemar Grzegorz WITEK
Pracownia Dokumentacji Konserwatorskiej
70-376 Szczecin, ul. 5 Lipca 19/3
tel. 502-304-462
e-mail: witek.verbum@wp.pl
NIP 852-107-33-07 REGON 812057603

G M I N A
B Ę D Z I N O
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
na lata 2018 – 2022

Autor
opracowania:

VERBUM Szczecin
mgr Maria Witek
mgr Waldemar
Witek

SZCZECIN 2018

Opracowanie na prawach rękopisu. Prawa autorskie zastrzeżone.

SPIS TREŚCI

Wstęp

1. Podstawa prawna i cele opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
 2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

 3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Będzino
 4. Gmina Będzino– zasadnicze elementy krajobrazu kulturowego

 5. Ochrona krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Gminy Będzino ustanowienia prawne
 6. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w świetle działań Gminy Będzino
 7. Ocena stanu zachowania i funkcjonowania dziedzictwa kulturowego Gminy Będzino
 8. Cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Będzino
 9. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami
 10. Kryteria oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
 11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami
- Załączniki

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego - zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych.

Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Gminy Będzino poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Będzino na lata 2018 – 2022¹ opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Gminy; krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

W przygotowaniu niniejszego opracowania - programu korzystano z: „Poradnika metodycznego – gminny program opieki nad zabytkami”, opracowanego przez Zespół powołany przez Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 2008 roku².

Na wstępie opracowania przedstawiono informację dotyczącą aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i powiatu. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym. Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Województwa Zachodniopomorskiego³.

¹ Pierwsza edycja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Będzino na lata 2012-2016 został uchwalony

16 maja 2012 r. przez RG Będzino (Uchwała Nr XIX/136/12).

² Od 2010 r. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków nosi nazwę Narodowy Instytut Dziedzictwa.

³ Uchwała Nr XXII/361/17 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 25 kwietnia 2017 r.

Główne materiały wykorzystane w tworzeniu programu:

- 1.** Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020 dla Województwa Zachodniopomorskiego, opr. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie 2017 r.
- 2.** Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, RBGZ WZ, 2010 r.
- 3.** Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020,
- 4.** Aktualizacja „Studium zasobów i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego. Dziedzictwo i krajobraz kulturowy. Projekt ochrony. oprac. BDZ, 2009 r.
- 5.** Wytyczne i zasady zagospodarowania w obszarach kulturowo-krajobrazowych (wyodrębnionych w „Studium zasobów i stanu zachowania wartości kulturowych...”), oprac. BDZ 2010.
- 6.** Program Opieki nad Zabytkami gminy Będzino na lata 2012-2016, oprac. VERBUM Szczecin 2010, 2012.
- 7.** Studium wartości kulturowych gminy Będzino, oprac. W. Witek – BSiDK, Szczecin 1999.
- 8.** Zasób archiwalny WUOZ w Szczecinie Delegatura w Koszalinie, Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie – dokumentacje konserwatorskie, karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa (kościół, zespoły folwarczne, rezydencje, cmentarze etc.).
- 9.** Opracowania studialne – strona www. UG Będzino.
- 10.** Bieżąca konsultacja z UG Będzino.

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 84 - 87, Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm., t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza **Wójt** / Burmistrz Gminy
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą **Rady Gminy** / Rady Miasta.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- **Wójt**/Burmistrz obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu⁴.
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• **Cele gminnego programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- **włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;**
- **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
- **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;**
- **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
- **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;**
- **wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
- **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;**

⁴ Np. w formie uchwały podejmowanej przez /Radę Gminy, tak jak ma to miejsce w przypadku Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, gdzie sprawozdanie dotyczyło czterech cykli dwuletnich uchwalanych przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego.

- **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**

Podsumowując - podstawowym celem sporządzania i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu i kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest **ustawa z 23 lipca 2003 r. - o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwana dalej „ustawa 2003”** (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm., t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.)⁵ wraz z aktami wykonawczymi⁶, w której określono przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Podstawowym aktem wykonawczym jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661).

Przedmiotem ochrony i opieki jest z a b y t e k, którego definicja według art. 3 „ustawy 2003” brzmi:

- **zabytek** - *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły*, będące dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek ruchomy** - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji

⁵ Ilość aktów zmieniających ustawę: 20. Poprzedni akt jednolity ze zmianami: t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774, 1505, z 2016 r. poz. 1330, 1887, 1948, z 2017 r. poz. 60, 1086, 1595.

⁶ Ilość aktów wykonawczych do ustawy: 106.

i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie histo-rycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- **otoczenie zabytku** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 „ustawy 2003”, który wskazuje że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami,
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz.U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne – nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7 „ustawy 2003”):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie podejmowana są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii ustanawia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury, w drodze rozporządzenia. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury – określa to art. 15 ustawy ust.1, ust.2 precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego

dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona zabytków realizowana jest przez organy administracji publicznej, co określa art. 4 ustawy. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Według art. 18 ust. 1. ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;

- analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy;
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Według ust.2. w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa, powiatu, gminy:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków;
- zapewnia się ochronę zabytków przy realizacji inwestycji;
- ustala się rozwiązania mające na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu;
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków nieruchomości i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a w studium uwarunkowań

i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy.

Zgodnie z **art. 21** ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać działania ewidencyjne. Zgodnie z art. 22 ust. 4 **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków, zaś zgodnie z ust. 2 wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Gminna ewidencja zabytków (GEZ) nie jest ustawową formą ochrony zabytków, ale faktycznie funkcjonuje jako taka poprzez inne przepisy:

- art. 7 pkt 4 „ustawy 2003” łącznie z przepisami ustawy Prawo budowlane (art. 36 ust. 3) i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;

- obowiązek uwzględniania GEZ w programach opieki wojewódzkich, powiatowych i gminnych (art.21), które z kolei uwzględnia się przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego;
- obowiązek uwzględniania GEZ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19.1.2);
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

UWAGA !!

Zmiana ustawy 2003 - z 22 czerwca 2017 r.⁷ w zakresie art. 81.1 - wprowadza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Podział kompetencji i organizacja organów ochrony zabytków określone są w art. 89-101 ustawy.

Ustawowo organami ochrony zabytków są:

- a. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.
Do kompetencji GKZ należy m.in. opracowywanie krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacja kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami, sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków, prowadzenie krajowej ewidencji zabytków, promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków. Przy ministrze ds. kultury działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniodawczo-doradczy. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniodawczy.
- b. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków należy m.in.: realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, sporządzanie, w ramach przyznanых środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie; wydawanie decyzji,

⁷ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 1595.

postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych; sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych; organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych; upowszechnianie wiedzy o zabytkach; współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków. Przy WKZ działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniodawczy.

USTAWA z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2018 poz. 994 z późn.zm.)

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy. Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy określa zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy”. W szczególności zadania własne obejmują m.in. zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych; wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Nie bez powodu wymieniono wyżej zadania gminy. Kolejne z nich mogą być związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym. W gminnych planach, bowiem nie sposób pominąć zabytków w sprawach dotyczących budownictwa mieszkaniowego (np. pierzeje z domami mieszkalnymi o wartościach zabytkowych), przy rozwiązywaniu problemów dotyczących utrzymania dróg i mostów oraz organizacji ruchu czy też zieleni gminnej i zadrzewień (obsadzenia traktów, zieleni cmentarzy, parków) lub promocji gminy.

INNE uregulowania prawne dotyczące zabytków znajdują się także w następujących ustawach :

- ✓ ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1073 z późn. zm.) z aktami wykonawczymi;
- ✓ ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1332 z późn. zm.);
- ✓ ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2018 poz. 799) z aktami wykonawczymi, z której wynika obowiązek wykonania opracowania ekofizjograficznego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 72 ust. 4 i 5) z uwzględnieniem walorów zabytkowych;
- ✓ ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2018 poz. 142 z późn. zm.), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe;
- ✓ ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 z zm.);
- ✓ ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862 z późn. zm.);
- ✓ ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 450 z późn. zm.);
- ✓ ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 1405 z późn. zm.). Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.
- ✓ ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, *tzw. ustawa krajobrazowa* (Dz.U. 2015, poz. 774 z późn. zm.). Nowa ustawa nakłada na władze samorządowe nowe obowiązki w m. in w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia np. audytu krajobrazowego.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BĘDZINO

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji ONZ w Paryżu** (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „*skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki*”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu

i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta** (Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „*zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych*”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

- **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja** (Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu (który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.** (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585).

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

- **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** przyjęta

3 października 1985 r. w Granadzie, weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 19 października 2011 r. (Dz.U. 2012 poz.2010)

Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego

i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Konwencja zakłada współdziałanie społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

- **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE** (*Infrastructure for Spatial Information In Europe*)

W ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. (Dz.U. 2010 nr 76 poz. 489) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomości w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr

publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa).

- **Znak Europejskiego Dziedzictwa**

(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 r. ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny**; odróżnia znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Kryteria przyznawania

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

- **STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2020**

(Uchwała Rady Ministrów z 25.09.2012 r.)

Strategia Rozwoju Kraju 2020 (**SRK**) to główna strategia rozwojowa Polski do 2020 roku. Wskazuje najważniejsze zadania państwa, które należy zrealizować w najbliższych latach, by przyspieszyć Strategia proponuje podejście dwukierunkowe, polegające na usuwaniu barier i słabości polskiej gospodarki oraz wykorzystaniu jej mocnych stron. **SRK** wyznacza trzy obszary, na których powinny zostać skoncentrowane fundusze na politykę rozwoju:

- konkurencyjna gospodarka,
- spójność społeczna i terytorialna,
- sprawne i efektywne państwo.

Główne zadania w obszarze „konkurencyjna gospodarka” to polepszenie sytuacji finansów publicznych oraz wypracowanie nowych przewag konkurencyjnych polskiej gospodarki, opartych na wiedzy, kapitale intelektualnym, kapitale społecznym i rezultatach cyfryzacji, rozwój Polski, orientacyjny harmonogram oraz sposób finansowania zaplanowanych działań.

Spójność społeczna i terytorialna to przede wszystkim równomierny rozwój kraju

i wyrównywanie szans jego mieszkańców. Do 2020 roku należy tak inwestować środki, aby zwiększyć aktywność i zmniejszyć ubóstwo grup wykluczonych oraz zagrożonych wykluczeniem (np. poprzez, promocję aktywności zawodowej seniorów). Trzeba także stale podnosić jakość usług publicznych.

Samorządy powinny być gospodarzami na swoim terytorium i realnie odpowiadać za jego rozwój. **SRK** w tym obszarze wskazuje także, że konieczne jest przygotowanie i realizacja polityki miejskiej oraz ukierunkowanie wsparcia tak, by żaden z obszarów Polski nie był zagrożony marginalizacją.

- **KONTRAKT TERYTORIALNY DLA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIO-POMORSKIEGO** (podpisany 12.11.2014 r., aneksowany 13 sierpnia 2015 r.)

Kontrakty Terytorialne to nowe narzędzie polityki rozwoju. Jego zadaniem jest zwiększenie skuteczności tej polityki. W kontraktach rząd i władze poszczególnych województw uzgadniają cele rozwojowe i inwestycje, które są dla obu stron kluczowe. Kontrakty wskazują, jakie działania podejmie rząd, a jakie będą wspierane z poziomu samorządowego (przez województwo, powiat, gminę). Inwestycje zapisane w Kontraktach będą finansowane ze środków unijnych i krajowych.

Kontrakt Terytorialny dla Województwa Zachodniopomorskiego to gwarancja realizacji ważnych dla regionu inwestycji z zakresu infrastruktury drogowej, kolejowej oraz ochrony zdrowia. Do Pomorza Zachodniego trafi ok. 17,5 miliarda zł oraz środki z Regionalnego Programu Operacyjnego (6,7 mld zł)⁸. W Kontrakcie terytorialnym znalazły się inwestycje, m.in. usprawniające komunikację w regionie i zwiększające dostęp do Pomorza Zachodniego.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 („NSRK”) z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 („NSRK”)** (przyjęta przez RM w 2005 r.)

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych, a za cele częściowe uznano m.in.:

- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez

⁸ <http://www.wzp.pl/biuro-prasowe/aktualnosci/kontrakt-terytorialny-dla-pomorza-zachodniego-podpisany>.

tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych;
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W uzupełnieniu „**NSRK**” na lata 2004 – 2020 wprowadzono programy wdrożeniowe jako system realizacyjny NSRK, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury w tym m.in. poprzez program „Dziedzictwo kulturowe”. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

1. rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych
2. rozwój kolekcji muzealnych.

Celem „**NSRK**” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami częściowymi są:

- a) poprawa stanu zachowania zabytków;
- b) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- c) kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- d) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- e) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- f) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

W dokumentach strategicznych i planistycznych, województwa, powiatu, gminy uwzględnia się:

- **Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami („KPOnZ”)**

(przyjęty uchwałą Nr 125 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.)

Okres realizacji ustalono na lata 2014-2017⁹.

„**KPOnZ**” realizują państwowe instytucje kultury: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku. Realizację programu i nadzór sprawuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

„**KPOnZ**” zawiera m.in.: informacje o systemie ochrony zabytków w Polsce (inaczej podstawy prawne, organy ochrony zabytków – zadania i kompetencje);

⁹ Brak informacji o kolejnej edycji KPOnZ na kolejne lata.

odnosi się także do roli samorządów wszystkich szczebli (programy opieki: wojewódzkie, powiatowe i gminne)¹⁰.

Dziedzictwo kulturowe traktowane jest jako „potencjał rozwoju społecznego”, a „wielkość zasobu zabytków umożliwia budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości”. Podkreślono konieczność ułatwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego i znaczenie partycypacji społecznej.

Krajowy program ma kształtować politykę władz państwowych w sferze władczej – realizacji konstytucyjnych i ustawowych obowiązków ochrony dziedzictwa, a także stymulować wsparcie działań właścicieli i dysponentów obszarów i obiektów zabytkowych w ich działaniach opieki nad dziedzictwem.

Zróżnicowane nasycenie obszaru kraju obszarami i obiektami zabytkowymi wynika

z wielowiekowych uwarunkowań historycznych, jest efektem aktywności społecznej w wielu sferach – ekonomicznej, kulturowej, religijnej itp.

Stąd też działania założone do realizacji w projekcie Krajowego programu obejmą terytorium całego kraju, z nasileniem zróżnicowanym w zależności od nasycenia regionów obszarami i obiektami zabytkowymi, w pełni przy tym respektując opisane wyżej uwarunkowania historyczne.

Wśród celów szczegółowych zwrócono uwagę na konieczność porządkowania rejestru zabytków nieruchomych (A i C). „Prowadzone obecnie rozpoznanie zasobów rejestru zabytków nieruchomych uzasadnia podjęcie prac porządkujących polegających na skreśleniu z rejestru obiektów fizycznie nieistniejących, a także skreśleniu z rejestru obiektów, które utraciły wartości artystyczne, historyczne lub naukowe leżące u podstaw wcześniejszego wpisu do rejestru.

Zakres zadań przedstawionych w Krajowym programie uwzględnia następujące odniesienia do innych zintegrowanych dokumentów strategicznych na poziomie krajowym. Są nimi, m.in.:

1. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Założenia przyjęte w *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*. W szczególności kwestie wskazane w celu szczegółowym 1 i celu szczegółowym 4.

a) Cel szczegółowy 1: *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności*

oraz komunikacji

Kierunki działania:

1.2.3. Rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne oraz upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze;

1.2.4. Rozwijanie kompetencji społecznych liderów i animatorów

b) Cel szczegółowy 4 *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego*

i kreatywnego

Kierunki działania:

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu;

¹⁰ Tym samym te same ustawowe podstawy prawne mają zastosowanie zarówno w Krajowym Programie Ochrony i Opieki nad zabytkami jak i w znacznej mierze w gminnych.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Zakres odniesienia: Krajowy program przede wszystkim wypełnia zadania kierunku 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Zadania określone w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*. Krajowy program odwołuje się w szczególności do zadań wskazanych w celu 4 i celu 6 KPZK.

a) Cel 4. *Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski*

Kierunki działania:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych,

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej.

b) Cel 6. *Przywrócenie i utrwalenie ładów przestrzennego.*

Zakres odniesienia: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

3. Strategia Sprawne Państwo 2020

Zadania wskazane w *Strategii Sprawne Państwo 2020*. Krajowy program odwołuje się w szczególności do zadań wskazanych w celu szczegółowym 2.

a) Cel szczegółowy 2. *Zwiększenie sprawności instytucjonalnej państwa*

Działanie

2.2. *Optymalizacja struktur organizacyjnych administracji rządowej*

Zakres odniesienia: Planowana racjonalizacja struktur terenowych organów administracji rządowej – zapewnienie optymalnych warunków działania wojewódzkich konserwatorów zabytków.

5. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego

Zadania określone w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*, w tym przede wszystkim omówione w celu 1.

a) Cel 1. *Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów*

Kierunek działania:

1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne

1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.

Zakres odniesienia: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

• Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16.08.2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. (Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r., Dz.U. 2011 Nr172 poz. 1018)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja kultury, stanowiąca zaplecze eksperckie MKiDN) opracował Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Opracowanie zawiera informacje ogólne, wytyczne dotyczące składania wniosków o wpis oraz procedury wpisywania elementów dziedzictwa nie-materialnego, formularz wniosku zgłoszeniowego, załącznik do wniosku, instrukcje składania wniosku (www.zabytek.pl, www.nid.pl).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki,
w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie lecz wzmocnieniu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...));
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych

przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

- **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, zwana dalej „SRWZ 2020”**

(przyjęta przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego uchwałą Nr XXVI/303/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.)

W „SRWZ 2020”, w diagnozie stanu województwa przedstawiono charakterystykę krajobrazu kulturowego ze wskazaniem najcenniejszych zespołów zabytków oraz identyfikację kluczowych problemów, do których zaliczono:

- zły stan zabytków,
- zbyt małe nakłady na rewitalizację i renowację zasobów środowiska kulturowego,
- słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego,
- problemy rozwojowe na obszarach założeń staromiejskich,
- brak środków i mechanizmów wsparcia rewitalizacji starej zabudowy mieszkaniowej, zabudowy przemysłowej i powojennej.

Charakteryzując w „SRWZ 2020” stan i możliwości rozwoju turystyki stwierdzono duże potencjalne możliwości turystyki, której sprzyjają m.in. zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Jednak w analizie SWOT zwrócono uwagę na niski poziom mechanizmów wsparcia rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, małe wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę dziedzictwa kulturowego, słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Wśród sześciu zdefiniowanych w SRWZ celów strategicznych problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami została wskazana w:

- ✓ celu nr 1
Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania (w zadaniu – rozwój i promocja produktów turystycznych).
- ✓ celu nr 3
Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu (w zadaniu – Rozwój małych miast, rewitalizacja i rozwój obszarów wiejskich).
- ✓ celu nr 4
Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna

gospodarka rolna (w zadaniu nr 4- Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych).

✓ celu nr 6

Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu (w działaniu – Wzmacnianie tożsamości społeczności lokalnej i Wspieranie działań aktywizujących rynek pracy)¹¹.

W dokumencie uzupełniającym „**SRWZ 2020**” p.t. „**Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego**” wysoko oceniono rozwój kulturalny i znaczenie sztuki w kondycji społeczności lokalnej oraz znaczenie dziedzictwa historycznego w budowie tożsamości społecznej. Także w priorytecie dotyczącym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego wspomniano o zachowaniu wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego. Problematyka została rozwinięta w celach operacyjnych:

✓ Przeciwdziałanie degradacji przestrzeni przez nieskoordynowaną działalność

inwestycyjną.

✓ Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego (priorytet 3).

✓ Dbalność o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych (priorytet 5)¹².

Podobnie w celu operacyjnym *Racjonalizacja wykorzystania przestrzeni zagospodarowanej i przekształcanej* jako pierwszy znalazł się priorytet: Rewaloryzacja

i rewitalizacja centrów miejskich. W celu operacyjnym *Integracja społeczności regionu* jako priorytet nr 2 zapisano „Badanie i dokumentowanie historii oraz teraźniejszości regionu”¹³.

• **REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA ZACHODNIO-POMORSKIEGO 2014-2020 (RPO WZ)**¹⁴

Program Regionalny to jedna z metod realizacji Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020. Wsparcie pochodzące z Programu koncentruje się na trzech podstawowych obszarach: gospodarka, infrastruktura

i społeczeństwo.

Celem strategicznym Programu Regionalnego jest poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego

i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych.

Program składa się z 10 Osi Priorytetowych, na realizację których przeznaczone zostanie 1,6 mld euro. Zdecydowana większość środków ok. 72%

¹¹ Porównaj *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, s. 86.

¹² *Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego*, s. 39-41.

¹³ Tamże, s. 52.

¹⁴ Przyjęty 18 grudnia 2014 r. przez ZWZ, uchwałą Nr 224/14; zmieniony Uchwałą nr 1428/16 z 6 września 2016 r.

całkowitej alokacji przeznaczonej na Program pochodzić będzie z EFRR. 1,15 mld. zostanie przeznaczone na rozwój potencjału społeczno-gospodarczego poprzez wspieranie projektów zakładających wzrost zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, rozbudowę infrastruktury wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej, poprawę ochrony środowiska.

Pozostałe 28%, czyli ok. 450 mln euro budżetu Programu pochodzące z EFS. ukierunkowanych zostanie na wyrównywanie szans na rynku pracy, wzrost zatrudnienia, inwestycje w kapitał ludzki.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020 wskazał nowe osie priorytetowe.

Oś IV. NATURALNE OTOCZENIE CZŁOWIEKA zawiera PRIORYTET INWESTYCYJNY 6c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, (zwany dalej „PZPWZ 2010”)**

(przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego Nr XLV/530/2010 z dnia 29.10.2010 r., zmiana uchwałą Nr 555/18 z 09.04.2018 r.)

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego jest opracowaniem o charakterze regionalnym, stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań. Dzięki zintegrowanemu systemowi planowania zapewniona jest odpowiednia korelacja planu z koncepcją przestrzennego zagospodarowania kraju oraz ze strategią rozwoju województwa. Plan określa uwarunkowania i kierunki rozwoju województwa w zakresie:

- organizacji struktury przestrzennej, w tym podstawowych elementów sieci osadniczej,
- infrastruktury społecznej i technicznej,
- ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- lokalizacji inwestycji publicznych rządowych i samorządu województwa.

Głównym celem świadomej polityki przestrzennej jest właściwe wykorzystanie przestrzeni i jej zasobów oraz istniejącego zainwestowania dla potrzeb rozwojowych zapewniających wzrost poziomu i jakości życia społeczeństwa. Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i dziedzictwo kulturowe,
- wykorzystanie zasobów tej przestrzeni – surowców naturalnych, potencjału naturalnego (wody morskie i lądowe, odnawialne źródła energii, rolnicza i leśna przestrzeń produkcyjna) oraz potencjału wynikającego z istniejącego zagospodarowania (sieć osadnicza, infrastruktura, zabudowa), wykorzystanie naturalnych preferencji przestrzeni osiągniętych w wyniku zainwestowania lub możliwych łatwo do osiągnięcia w wyniku określonych działań stymulacyjnych,

- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń).

Ustalenia planu nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadań celu publicznego.

Ustalenia „PZPWZ 2010” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

W „PZPWZ 2010” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (OKK)

z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego¹⁵. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

Jak wyżej wspomniano do kompetencji samorządu gminy należy stanowienie prawnej ochrony poprzez **utworzenie parku kulturowego (...)**¹⁶. Samorząd może powołać na swoim obszarze Park Kulturowy inny niż zaleca Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2017-2020, zwany dalej „WPOnZ 2017-2020”** (przyjęty uchwałą Nr XXII/361/17 Sejmiku Województwa Zachodnio-pomorskiego z dnia 25 kwietnia 2017 roku¹⁷)

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku to:

- włączenie problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania
- wyeksponowanie zabytków i walorów krajobrazu kulturowego;
- zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie zwiększania finansowania opieki nad zabytkami;
- dobra współpraca z właścicielami zabytków;
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„WPOnZ 2017-2020” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi,

¹⁵ Plan zagospodarowania..., dz. cyt., s. 209-210.

¹⁶ Na terenie woj. zachodniopomorskiego obecnie nie ma żadnego parku kulturowego, stanowiącego formę ochrony wymienioną w ustawie o *ochronie zabytków (...)* z 2003 r.

¹⁷ Dz.U. Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin, 10 maja 2017 r., poz.2184.

poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury, Nauki i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodnio-pomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do komplementarności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

W osiągnięciu celów „WPOnZ 2017-2020” fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków, na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych). Opracowany - zgodnie z dokumentami strategicznymi - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjmuje uchwałą Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego. Uchwalone programy podlegają publikacji w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa

kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.).

Cele „WPOnZ 2017-2020” to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego.
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa.
- III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe
i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

W celu perspektywicznym I „Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność uzupełnienia strategii o randze wojewódzkiej o cele i działania ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego (analogicznie do ochrony dziedzictwa przyrodniczego) oraz uwzględnienia zapisów zawartych w „WPOnZ 2017-2020”. Odnosi się to do m.in. do Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2020 roku; Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodnio-pomorskiego; Aktualizacji Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Zachodniopomorskiego; dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej oraz wspierania i monitorowanie procesu opracowywania i wdrażania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków.

Cel operacyjny: „integracja ochrony dziedzictwa, krajobrazu kulturowego i ochrony przyrody” – m.in. przez opracowanie **Audytu Krajobrazowego Województwa Zachodniopomorskiego**, budowę systemu ochrony krajobrazu kulturowego

w formie parków kulturowych i obszarów kulturowo-krajobrazowych”, tworzenie systemu opieki nad zabytkową zielenią. Wśród działań zapisano *„współdziałanie z lokalnymi samorządami w zakresie przygotowania i dofinansowywania opracowań studialnych i projektowych stanowiących podstawę merytoryczną do utworzenia parków kulturowych”*.

Cel operacyjny: „poprawa materialnego stanu zasobu dziedzictwa kulturowego” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- **opieka nad budownictwem kamiennym, ceglanym, w tym wiejskim sakralnym;**
- **zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;**
- promocja prawidłowej konserwacji i rewaloryzacji zabytków zgodnie z zasadami konserwatorskimi;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny: „decentralizacja zadań ochrony i opieki nad zabytkami” to m.in. wspieranie działań na rzecz budowy samorządowego systemu służb ochrony zabytków – gminnego i powiatowego (w tym poprzez organizacje szkoleń dla urzędników samorządowych, udostępnianie baz danych, etc.).

Cel perspektywiczny II „Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa” zawiera cztery cele operacyjne, z czego dwa dotyczą form finansowania zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu województwa i z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozbudowa wojewódzkiego samorządowego systemu informacji o zabytkach województwa zachodniopomorskiego dostępnych turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, wodnych, samochodowych, kolejowych, konnych) promujących dziedzictwo kulturowe regionu (w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków);
- zagospodarowanie na cele turystyczne obiektów zabytkowych;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego (w tym niematerialnego).

Cel perspektywiczny III „Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu

o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń” zawiera dwa cele operacyjne: edukacja regionalna i promocja walorów kulturowych regionu.

W edukacji regionalnej wśród zadań zapisano m.in.:

- organizację Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa¹⁸ na terenie województwa;
- popularyzację wiedzy o historii i zabytkach województwa, w tym o dynastii Gryfitów oraz ochrony i opieki nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów edukacyjnych;
- tworzenie oferty edukacyjnej kierowanej do właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie opieki i pozyskiwania funduszy na remonty i adaptacje zabytków;
- promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dawnych rzemiosł i technik budowlanych, ginących zawodów, dziedzictwa niematerialnego;

W promocji walorów kulturowych regionu wskazano na:

¹⁸ Od 2016 r. (odbywają się od sierpnia do października) z elementami Europejskich Dni Dziedzictwa (drugi i trzeci weekend września)

- popularyzację i upowszechnianie wiedzy nt. historii Pomorza Zachodniego i znaczenia dynastii Gryfitów;
- wspieranie działalności wydawniczej, wystawienniczej, multimedialnej promującej walory kulturowe regionu – materialne i niematerialne.

• **POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**

(Uchwała Nr 1394/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2016 r.)

Dokument dotyczy **polityki samorządu województwa w zakresie kultury** i jest oparty na przekonaniu, że dziedzina ta stanowi ważny element łączący i scalający wspólnotę mieszkańców Pomorza Zachodniego, a także jest kluczowym obszarem wpływającym na rozwój i atrakcyjność regionu, a wszystkie nakłady na kulturę i dziedzictwo narodowe należy traktować jako długofalową inwestycję decydującą o popularności biznesowej i turystycznej Pomorza Zachodniego.

Strategicznym priorytetem polityki kulturalnej Województwa Zachodniopomorskiego jest stały rozwój intelektualny i cywilizacyjny społeczności Pomorza Zachodniego oraz systematyczny wzrost potencjału kulturalnego regionu.

Działania samorządu województwa w zakresie polityki kulturalnej określone w dokumencie ukierunkowane są m. in. na:

- wzmocnienie pozycji Pomorza Zachodniego, jako istotnego regionu na mapie kulturalnej Polski,
- wykorzystanie unikalnego położenia geograficznego i kulturowego regionu, wykraczającego poza granice województwa (Euroregion Pomerania, region bałtycki),
- zachowanie i rozwijanie unikalnego środowiska kulturowego wyznaczenie kierunków rozwoju sektora kultury w regionie,
- kreowanie/inicjowanie działań wychowujących przyszłych odbiorców oferty kulturalnej,
- pobudzanie i rozwijanie aktywnego udziału w kulturze.

Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego widzi potrzebę wspierania rozwoju kultury w regionie, mając świadomość roli, jaką kultura odgrywa w budowaniu więzi społecznych, pobudzaniu tożsamości regionalnej, jednocześnie jako czynnika wpływającego na wzrost atrakcyjności miast i regionów dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Narzędzia wsparcia określone w „Polityce”, to:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014 - 2020 – rozumiany jako instrument finansowej interwencji w celu zapewnienia środków na modernizację obiektów kultury.

- Kontrakt Terytorialny Województwa Zachodniopomorskiego – umowa zawarta pomiędzy Rządem a Samorządem Województwa, w której wskazano do realizacji przedsięwzięcia priorytetowe mające istotne znaczenie dla rozwoju kraju oraz Pomorza Zachodniego, wraz ze sposobem ich finansowania, koordynacji i realizacji.
- Budżet samorządu województwa.
- Wojewódzki Program Ochrony Zabytków, określający najważniejsze zadania i obszary wsparcia w zakresie ochrony zabytków.
- Instytucje Kultury jako ważny element w kształtowaniu polityki kulturalnej województwa oraz prowadzenia działalności w różnych dziedzinach sztuki, których oddziaływanie na region ze względu na sieć powiązań jest niezwykle istotne dla realizacji polityki województwa w zakresie kultury.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.
- Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Interreg VA, Programy Narodowego Centrum Kultury, Projekty w ramach programu UE - Creative Desk Polska, Programy Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

3.4. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU¹⁹

Starostwo Powiatowe w Koszalinie wykonało ustawowy obowiązek jakim jest sporządzenie Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2011-2015 (Uchwała Rady Powiatu w Koszalinie NR XI/92/11 z dnia 28 października 2011 r.) oraz na lata 2017-2020 (Uchwała NR XXVII/256/17 z 27 kwietnia 2017 r.)²⁰. Nie sporządzono sprawozdań z realizacji Programu w cyklu dwuletnim

Starostwo powiatowe w Koszalinie udzielało dotacji na prace remontowe (...) przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (zgodnie z UoOiOnZ z 2003 r.), głównymi beneficjentami były parafie, sporadycznie np. stowarzyszenia

4. GMINA BĘDZINO – ZASADNICZE ELEMENTY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

4.1. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Gmina Będzino położona jest w płn.-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego i graniczy z gminami: od północy Mielno, od zachodu Ustronie Morskie i Dygowo, od południa Karlino i Biesiekierz, od wschodu Sianów i miasto Koszalin. Gmina rozlokowana jest w pasie Wybrzeża Bałtyckiego, w obrębie Wybrzeża Słowińskiego, z przyległą od południa Równiną Białogardzką. Północna część gminy to płaski teren równinny o charakterze

¹⁹ Źródło – ankiety Biura Dokumentacji Zabytków.

²⁰ Zauważalny jest brak ciągłości między 1 i 2. edycją PPOnZ

rolniczo-łukowym: południowa lekko pofałdowana (obszar moreny dennej) również rolnicza. Główną dominantą w krajobrazie naturalnym gminy jest jez. Jamno, do którego wpływają trzy rzeki: Unieść, Dzierżęcinka, Strzeżenica. Obszar gminy przecinają dodatkowo niewielkie rzeczki i strumienie (np. Czerwona, Łopieniczka) oraz liczne rowy melioracyjne. Na obrzeżach gminy występują niewielkie kompleksy lasu mieszanego (Bukowy Las – przy Koszalinie) oraz obszary bagienne – np. Rezerwat Wierzchomińskie Bagno ze śródleśnym jeziorem Czerńsko. Obszar ten wraz z sąsiadującymi podmokłymi terenami w gm. Biesiekierz i Karlino znajduje się w strefie „Natura 2000” jako Obszar o Znaczeniu Wspólnotowym „Warnie Bagno” (PLH 320034).

Przez gminę biegnie droga krajowa nr 11 łącząca Będzino z Koszalinem i Kołobrzegiem oraz droga wojewódzka nr 165.

01. stycznia 2010 r. wsie Jamno i Łabusz zostały włączone w granice administracyjne miasta Koszalin. Tym samym zmniejszeniu uległa zarówno powierzchnia gminy jak i liczba mieszkańców. Obecnie w gminie są 23 sołectwa.

4.2. RYS HISTORYCZNY²¹

Historia osadnictwa terenie gminy Będzino sięga okresu wczesno-średniowiecznego i wiąże się ze Słowianami z pomorskiej grupy językowej, którzy zamieszkiwali obszar na wschód od Regi. W 2 połowie X wieku tereny te zostały opanowane przez Mieszka I, a świadectwem przynależności całego Pomorza do Polski jest dokument „Dagome iudex” z 992 roku.

W czasie tworzenia się państwa pomorskiego (XI wiek) obszar ten był jeszcze w znacznym stopniu zalesiony. Zapóźnienie osadnicze wyraziło się również w okresie przed wielką kolonizacją średniowieczną z XIII-XIV wieku²².

W przedziale od XI do XIII wieku tereny obecnej gminy Będzino były integralnie związane z politycznymi dziejami Pomorza, w tym z rozbięciem na kilka państewek w XI wieku, zjednoczeniem i chrystianizacją za czasów Bolesława Krzywoustego, okresem rozbitcia dzielnicowego i przeszło 200-letnim zagrożeniem ze strony Marchii Brandenburskiej, Danii, Krzyżaków.

Życie gospodarcze i społeczne regionu koszalińskiego do połowy XIII wieku rozwijało się w granicach wschodniej części kasztelanii kołobrzesckiej. W 1248 r. książę Barnim I nadał Koszalin i okoliczne tereny (na wschód od rzeki Parsęty) na własność biskupom kamieńskim. W ten sposób powstało zwarte terytorialnie państwo kościelne, które przejawiało silne zapędy germanizacyjne, uwidaczniające się w znoszeniu ustroju polskiego i sprowadzaniu do wsi i miast – zakładanych na prawie niemieckim – rycerzy i osadników niemieckich. Na terenie obecnej gminy Będzino przez wieki dominowały rody rycerskie

²¹ Na podstawie Studium wartości kulturowych gm. Będzino, BSiDK W. Witek 1999 r., Gminny Program Opieki nad Zabytkami gm. Będzino na lata 2012-2016 oprac. VERBUM Szczecin 2010 (2012).

²² E. Rymar, *W krainie cystersów i rodu Kamyków. Czyli teren gminy Będzino w wiekach średnich (do XVI wieku)*, w: *Gmina Będzino. Z dziejów dawnych i nowych*. Pruszcz Gdański – Będzino 2009, s. 73.

Kamyków – Boninów – Strachminów. Następnie pojawili się Bevenhusenowie, Belowowie, Weiherowie.

Wczesnofeudalne osadnictwo okolic Koszalina tworzyło wyraźne skupienie, ściśle związane z określonymi (dogodnymi) warunkami naturalnymi, oddzielone od siebie większymi przestrzeniami lasów i bagien. Głównym dysponentem ziemi przed reformacją były klasztory, w szczególności meklemburskich cystersów z Dargun.

Znacząca część wsi na obszarze obecnej gminy Będzino została założona w okresie późnośredniowiecznym (XIII-XV w.). Wzmiankowane były w źródłach pisanych od 1224 r.; z tego okresu pochodzą np. Będzino, Łekno, Strachomino, Strzepowo, Strzeżenice, Śmiechów, Tymień, Wierzchomino. Niektóre z nich mają słowiańską genezę - założone na prawie rodzimym, następnie przyjęły prawo niemieckie, ale z lokalizacją *in situ* (w miejscu).

Po sekularyzacji dóbr kościelnych (1534 r.) wraz z przyjęciem obrządku luterańskiego dobra cysterskie stały się domeną książąt-biskupów w Łeknie, od 1592 r. w nowej siedzibie wzniesionej przez księcia Kazimierza IX w Kazimierzu Pomorskim.

Region koszaliński przeszedł we władanie książąt pomorskich, w ramach utworzonej domeny, posiadającej 11 wsi, 4 folwarki, młyn. Po wojnie trzydziestoletniej (1618-1648), w 1653 r. obszar ten znalazł się pod panowaniem elektorów brandenburskich, a na ziemiach dawnego biskupstwa utworzono (w 1690 r.) powiat.

Ówczesne osadnictwo na tym obszarze związane było z kolejnymi nadaniami ziemskimi na rzecz rodów rycerskich (Borkowice, Łopienica, Miłogoszcz, Wierzchominko), inwestycjami książęcymi (pałac w Kazimierzu) i miejskimi (folwark Pątnowo – 1550 r.)

Od 1701 r. tereny dawnego księstwa zachodniopomorskiego weszły w skład Królestwa Pruskiego. Od 2 połowy XVIII wieku datuje się okres kolonizacji terenów pasa przymorskiego, związany m.in. z tzw. osadnictwem ołederskim.

W owym okresie powstały zarówno wsie chłopskie (Będzinko, Kiskowo, Słowienkowo, Skrzyszewo), jak i dworsko-folwarczne (Dworek, Pleśna).

W 1 poł. XIX w. rozpoczął się proces kształtowania wielkoobszarowej własności szlacheckiej i regulacji (separacji) gruntów. Zakładano nowe folwarki (np. Podbórz, Wiąże, Żydówko) oraz kolonie i wybudowania chłopskie (np. Barnin, Komory, Uliszki, Zagaje).

W 1816 r. wprowadzono nowy podział administracyjny, a Koszalin ustanowiono siedzibą rejencji.

Od 1871 do 1918 r. Prusy wchodziły w skład zjednoczonej Drugiej Rzeszy Niemieckiej; następnie tereny te znalazły się w republice weimarskiej; od 1939 r. – w granicach Trzeciej Rzeszy.

Po zakończeniu II wojny światowej - jako tzw. Ziemie Zachodnie (inaczej Ziemie Odzyskane) weszły w skład państwa polskiego.

4.3. OSADNICTWO I UKŁADY PRZESTRZENNE

Na badanym obszarze występują różne **typy wsi**, które ukształtowane zostały w oparciu o określone uwarunkowania geograficzne, historyczne, własnościowe i kulturowe. Na badanym obszarze mamy do czynienia z pozostałościami (reliktami) substratu słowiańskiego, wpływami kolonizacyjnych fal osadniczych, różnymi formami własności oraz uwarunkowaniami naturalnymi i zawodowymi.

Najstarsze (słowiańskie)²³ układy przestrzenne na obszarze obecnej gm. Będzino mają formy placowe i ulicowe, które w okresie rozbudowy założeń rezydencjonalno – folwarcznych (XVIII-XIX w.) oraz w 1 połowie XX wieku zostały częściowo przekształcone. Najlepiej zachowane są średniowieczne okolnice - owalnice (Będzino) oraz – sporadycznie – ulicówki (np. Strzepowo, Wierzchomino).

Drugą grupę stanowią wsie kolonizacyjne, w formie regularnych rzędówek i układów rozproszonych, zakładane na terenach poleśnych i bagienno-podmokłych, związane z XVIII-wieczną akcją osadniczą, realizowaną za czasów Fryderyka II – np. Będzinko, Słowienkowo, Skrzyszewo (tzw. wsie fryderycjańskie).

Trzecią grupę wsi stanowią niewielkie osady (folwarki i kolonie), zakładane od 1 połowy XIX wieku, po tzw. regulacji gruntów. Są to zarówno typowe osady folwarczne, podległe rycerskim majątkom (np. Smolne, Żydówko) oraz kolonie chłopskie w formie zwartych lub rozproszonych przysiółków (np. Komory, Mączno, Pakosław, Uliszki).

W 1 ćwierci XIX wieku, przy niektórych wsiach powstały kolonie, wytyczone w bezpośrednim sąsiedztwie pierwotnego układu przestrzennego (np. Wierzchomino).

Po 1945 r. część wsi zostało rozbudowanych w formy wielodrożnicowe (np. Mścice, Będzino) lub przekomponowane (zdewaloryzowe) w wyniku licznych ubytków pierwotnej kompozycji przestrzennej oraz lokowania nowych osiedli mieszkaniowych (bloki PGR). Dochodziło także do przyłączania pierwotnych osad (kolonii) do sąsiednich (dużych) wsi; np. Kępnicy – do Tymienia, Łąkoszyna – do Będzinka, Pątnowa – do Mścic. Po 1945 r. wyburzono część, niewielkich (XIX-wiecznych) osad rybackich i rolniczych; np. Dołazy, Głębozycy, Wojciechowo oraz Kowale, Liski, Mirogniewie.

Na mocy decyzji administracyjnej – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 lipca 2009 roku (Dz.U. Nr 120 – 8882 – Poz. 1000) – z dniem 1 stycznia 2010 roku ustala się granice gmin:

W województwie zachodniopomorskim:

a) miasta na prawach powiatu Koszalin i w powiecie koszalińskim – **gminy Będzino przez włączenie do dotychczasowego obszaru miasta na**

²³ Od 1 stycznia 2010 r. najstarsze słowiańskie wsie Jamno i Łabusz zostały włączone w granice administracyjne Koszalina.

prawach powiatu Koszalin obrębów ewidencyjnych Jamno i Łabusz, to jest obszaru o łącznej powierzchni 1500,56 ha z gminy Będzino.

Powyższa decyzja administracyjna zubożyła niewątpliwie zasób kulturowy gminy Będzino o jego najcenniejsze elementy w tym zagrody czworoboczne z dominującą konstrukcją szachulcową (w tym o metryce XVIII-wiecznej). Jest to niestety konieczność wynikająca z rozwoju aglomeracji miejskich, będąca udziałem wielu gmin „podmiejskich”.

Zabudowa na terenie obecnej gminy Będzino stanowi pochodną w/opisanych uwarunkowań historycznych, własnościowych i kulturowych, a także ewolucji układów przestrzennych. Na uwagę zasługują elementy tradycyjnego budownictwa ludowego, związane z tzw. kulturą jamneńską, gotyckie kościoły oraz XIX-wieczne zespoły rezydencjonalno – folwarczne.

Budownictwo ludowe - zaliczone do grupy jamneńskiej (obecnie tylko Mścicie, do 2010 r. przede wszystkim Jamno i Łabusz, Mścice) stanowiło do końca XIX wieku swoistą wyspę kulturową, wykształconą w trakcie długotrwałych procesów etnicznych i kulturowych, której formy zostały udokumentowane w bogatej literaturze przedmiotu. Głównym elementem był typ domu wąskofrontowego, o łączonym programie użytkowym, który ewoluował – po rozdzieleniu funkcji - w formę czworobocznej zagrody zamkniętej, z wąskofrontowym domem w głębi siedliska, a od 2 połowy XIX wieku z chałupami szerokofrontowymi. Ta forma zagród była związana z gospodarstwami kmiecymi, najliczniej reprezentowanymi.

Zabudowę pełnorolną i średniorolną udokumentowano w obrębie wsi średniowiecznych (np. Będzino, Kładno) oraz kolonizacyjnych (np. Będzinko, Strzeżenice). Są to zagrody 3 i 4-budynkowe, o układach w podkowę (z otwarciem w stronę drogi) i czworoboczne, z chałupami lokowanymi głównie w głębi parceli - kalenicowo do drogi - i wielofunkcyjnymi budynkami gospodarczymi po bokach podwórza. Zagrodom chłopskim towarzyszą elementy małej architektury, w postaci ceglanych i kamiennych ogrodzeń. W obrębie kolonii i wybudowań chłopskich dominują niewielkie zagrody, 2 i 3-budynkowe, o zróżnicowanej skali obiektów.

Jeszcze w latach 70-tych XX wieku, na terenie gminy istniało ok. 100 budynków szachulcowych o cechach zabytkowych; obecnie zachowane są jedynie w formie szczątkowej: wyburzone, przebudowane i zdewaloryzowane. Cechą charakterystyczną są dwufazowe domy mieszkalne, wzniesione w 1 połowie XIX wieku w konstrukcji szachulcowej i przemurowane w 1 ćw. XX w., nakryte wysokimi dachami naczółkowymi. Oprócz tego dominuje zabudowa murowana (cegłana), wzniesiona w okresie 4 ćwierć XIX – 1 ćwierć XX wieku, o zróżnicowanych wartościach kulturowych, czy zabytkowych.

W ostatnich latach z krajobrazu wsi praktycznie zniknęła większość ryglowej zabudowy. Obiekty zostały bądź wyburzone, bądź znacznie zmodernizowane (docieplone od zewnątrz), przez co utraciły cechy historyczne i zabytkowe. Sporadycznie spotykamy przykłady dbałości o zabudowę „w kratę” (np. Łekno nr 22), która waloryzuje krajobraz kulturowy.

4.4. ARCHITEKTURA

Architektura sakralna to zwykle najcenniejsze i najstarsze elementy historycznej zabudowy krajobrazu kulturowego; część obiektów objęta jest prawną ochroną konserwatorską – zostały wpisane do rejestru zabytków, niejednokrotnie wraz z otoczeniem (np. działka przykościelna-cmentarz, ogrodzenie, zielen). Na terenie gminy Będzino występują 3 kościoły średniowieczne, gotyckie (Łekno, Śmiechów, Strzeżenice – ruina), jeden kościół XVIII-wieczny, barokowy (Wierzchomino) oraz dwa kościoły neogotyckie (Dobrzyca, Strzepowo).

Po 1945 r. wyburzono kościoły w Łasinie i Strachominie, nowa świątynia powstała w Mścicach.

Architektura rezydencjonalna to obecnie 9 obiektów: 6 dworów (Dobiesławiec, Dobrze, Dobrzyca, Kładno, Mścice, Śmiechów) i 3 pałace - pałacyki (Dworek, Pleśna, Strzepowo).

Po 1945 roku wyburzono obiekty w: Kazimierzu Pomorskim, Łasinie, Łopienicy, Miłogoszczy, Podbórze (Smolne), Strachominie, Strzeżenicy, Tymieniu, Wierzchominku, Wierzchominie.

Zachowane rezydencje są zróżnicowane pod względem chronologicznym, architektonicznym, a także w sposobie wykorzystania i stanie zachowania. Najstarszy obiekt pochodzi z połowy XIX wieku, (Strzepowo), pozostałe z okresu

4 ćwierć XIX – początek XX wieku, murowane, o historyzujących formach architektonicznych. Nowy właściciel pałacu w Strzepowie podjął staranie o jego odbudowę, pozostałe pełnią funkcje mieszkalne lub biurowe (w tym znacznie zdewaloryzowane).

Zespoły folwarczne stanowią niewielkie kompozycje architektoniczne, o zróżnicowanych układach, w tym częściowo zdewaloryzowane przez ubytki i nowe nawarstwienia w zabudowie podwórz i kolonii mieszkalnych. Na tym tle wyróżniają się zespoły w Kładnie, Miłogoszczy i Strachominie, o pierwotnych (czworobocznych) układach podwórz gospodarczych.

Dominują budynki murowane (ceglane), sporadycznie murowano-drewniane, szachulcowe,

a nawet betonowe, wzniesione w okresie 4 ćwierć XIX w – lata 30-te XX wieku, o zróżnicowanych wartościach kulturowych; np. kuźnia w Miłogoszczy została wpisana do rejestru zabytków i stanowi jeden z najciekawszych obiektów tego typu w regionie.

Architektura przemysłowa zachowała się na terenie gminy jedynie w formie szczątkowej. Są to dawne mleczarnie w Borkowicach i Będzinie; zespoły kolejowe w Mścicach, Miłogoszczy.

Architektura komunalna – to licznie reprezentowane budynki szkolne, o zróżnicowanych formach (w tym obiekty o cechach zabytkowych), które waloryzują historyczną strukturę zabudowy oraz dawne świetlice, gospody, zaadaptowane na sklepy, bary (np. Dobrzyca, Łekno)

4.5. ZIELEŃ KOMPONOWANA

Jednym z najcenniejszych elementów **zieleni komponowanej** na obszarze gminy Będzino są założenia parkowe, które pierwotnie towarzyszyły zespołom rezydencjonalno – folwarcznym; większość tych obiektów jest wpisanych do rejestru zabytków. Dominują założenia krajobrazowe i naturalistyczne, o XIX-wiecznej metryce, ze starodrzewem liściastym i pojedynczymi pomnikami przyrody (np. Dworek, Kazimierz Pomorski, Kładno, Miłogoszcz, Mścice, Smolne, Strzepowo).

Na obrzeżach historycznych założeń przestrzennych ulokowane są **amentarze**, zakładane od 2 połowy XIX wieku, z zielenią wysoka; obecnie o częściowo zatartych układach, ze zdewastowanymi elementami sepulkralnymi. Wymagają szczególnie pilnej dbałości władz lokalnych, społeczności i szkolnych.

Drogi między wsiami sporadycznie obsadzone zwartymi szpalerami (w tym w formie alei), ale stosunkowo młode, bez większych wartości kulturowych.

Zagrożenia krajobrazu kulturowego

Główne **zagrożenia i zniszczenia krajobrazu kulturowego** na terenie gm. Będzino dotyczą:

- silnego oddziaływania dużego ośrodka miejskiego - jakim jest Koszalin - na okoliczne wsie, które stanowią miejsce do lokowania infrastruktury usługowo – produkcyjnej i „podmiejskich” osiedli mieszkalnych;
- od 1 stycznia 2010 r. wyjątkowo cenne wsie (**kultura jamneńska**) Łabusz i Jamno zostały włączone w granice administracyjne Koszalina
- zacierania/dewaloryzacji historycznych założeń przestrzennych, np. nowa zabudowa lokowana jest bezpośrednio na obrzeżach średniowiecznych wsi placowych (Będzino);
- ubytków zabudowy w obrębie pierwotnych założeń przestrzennych; niektóre osady zostały wyburzone po 1945 r.; to proces powszechny nie tylko na terenie gminy Będzino związany m.in. ze zmianą sposobu gospodarowania;
- dekompozycji i degradacji zespołów rezydencjonalno – parkowych:
 - po 1945 r. wyburzono pałace, dwory, domy rządców w 10 miejscowościach (Kazimierz, Łasin, Łopienica, Miłogoszcz, Podbórz - Smolne, Strachomino, Strzeżenica, Tymień, Wierzchominko, Wierzchomino)
 - pałac w Strzepowie nieużytkowany; (nowy właściciel podjął kroki zmierzające do jego odbudowy, dotąd brak widocznych efektów).

- zdewaloryzowane (po niefachowych remontach) dwory w Dobiesławcu i Dobrem,
- zaniedbane lub znacznie zdegradowane parki (np. Dobre, Łopienica, Pleśna, Strzeżenica, Wierzchomino)
- dekompozycji i wyburzeń w obrębie zespołów folwarcznych:
 - całkowicie wyburzona zabudowa folwarczna w Łasinie, Smolnym, Strzeżenicy, Pleśnej;
 - duże ubytki w zabudowie (w tym w wyniku modernizacji) - np. Dobre, Dobrzyca, Dworek, Łopienica, Kazimierz,
 - nowe nawarstwienia przestrzenne w postaci wielkokubaturowych obiektów gospodarczych i mieszkalnych (bloki) – np. Dobre, Kazimierz Pomorski, Tymień,
 - zróżnicowany stan zachowania kolonii mieszkalnych; pierwotnie typologicznie jednorodne budynki zostały zdewaloryzowane przez liczne przemurówki w obrębie elewacji (tzw. *estetyka właścicielska*), wymianę stolarki i pokrycia;
- po 1945 r. wyburzono dwa kościoły, a jeden jest w stanie ruiny (Strzeżenice);
- zaniedbania większości cmentarzy poewangelickich, ze zniszczonymi lub usuniętymi nagrobkami i ubytkami w drzewostanie (niektóre nekropolie są słabo czytelne w terenie – np. leśne i rodowe w parkach);
- stanu zachowania tradycyjnej zabudowy mieszkalnej:
 - na przestrzeni ostatnich 30 lat ubyło ok. 75 - 85 % szachulcowego budownictwa ludowego, a pozostałe obiekty są w większości zdewaloryzowane,
 - następuje żywiołowa modernizacja domów w zakresie nowego komponowania i wystroju elewacji oraz wymiany stolarki.

4.6. ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Będzino to wyłącznie wyposażenie kościołów w: Łeknie, Śmiechowie, Dobrzyca. Szczególnie cenne są m.in.: zachowane XVI dzwony i witraże, barokowa ambona (ok. 1700 r.), obraz „Ostatnia wieczerza” (1588 r.), XV-wieczna kamienna chrzcielnica

z Łekna. W świątyni w Śmiechowie zachowały się barokowe polichromie stropu, barokowy ołtarz, ambona i empora organowa, renesansowa chrzcielnica.

W Dobrzyca znajdują się dwie chrzcielnice: wczesnobarokowa i neogotycka, a w Strzeżenicach ambona i dzwony.

Z uwagi na bezpieczeństwo tych obiektów w niniejszym opracowaniu nie umieszcza się szczegółowych informacji o sakralnych dziełach sztuki. Wykaz dostępny jest w WUOZ w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie.

4.7. DZIEDZICTWO ARCHEOLOGICZNE

Zabytki kultury materialnej, jakie stanowią stanowiska archeologiczne są cennym składnikiem krajobrazu kulturowego gminy i jako takie powinny zostać zachowane w środowisku, w jakim powstały i spełniały niegdyś określone funkcje.

Na obszarze gminy Będzino nie ma zasobu archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków.

Są natomiast obszary objęte strefami (W I, W II, W III), a działania w ich obrębie wymagają zgody lub konsultacji ze służbami konserwatorskimi (zgodnie z Ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami z 2003 r. wraz z późniejszymi zmianami). Potwierdza to bogaty zasób ewidencji archeologicznej. Obecnie, z uwagi na coraz częstsze przypadki nielegalnej eksploracji stanowisk archeologicznych, konieczne jest zaangażowanie władz gminnych (we współpracy z WUOZ, Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Biurem Dokumentacji Zabytków) uświadamiających mieszkańcom znaczenie dziedzictwa archeologicznego, np. podczas lekcji regionalizmu w szkołach²⁴.

4.8. WARTOŚCI NIEMATERIALNE

Do elementów dziedzictwa niematerialnego gminy można zaliczyć herb gminy Będzino, nazwy własne miejscowości powstałych w XIII-XV w.. Wzmiankowane były w źródłach pisanych od 1224 r.; z tego okresu pochodzą np. Będzino, Łekno, Strachomino, Strzepowo, Strzeżenice, Śmiechów, Tymień, Wierzchomino. Szczególną wartość posiadały trzy wsie tworzące tzw. jamneńską wyspę kulturową: Jamno, Łabusz i Mścicie. Obecnie w granicach gminy Będzino pozostały tylko Mścicie z fragmentarycznie zachowanym budownictwem ryglowym zaliczanym do grupy jamneńskiej. Paradoksalnie wszakże - wykorzystując bliskość Koszalina można - przy współpracy z tamtejszym muzeum - wpisać na stałe wydarzenia kulturalne (jak chociażby „jarmarki jamneńskie”) w kalendarz imprez będzińskich.

Po zakończeniu II wojny światowej i niemal całkowitej wymianie ludności, mieliśmy do czynienia ze zjawiskiem przerwanej ciągłości kulturowej. Ludność niemiecka opuściła swoją ojczyznę, osadnicy-repatrianci z różnych terenów dawnej Rzeczypospolitej przybyli na nieznaną ziemię, przynosząc swoje tradycje, dziedzictwo, w tym to niematerialne (zwyczaje, doroczne, obrzędowość rodzinną etc). Nowe otoczenie, typ zabudowy, świątynie, cmentarze, sąsiedzi wszystko to skutkowało swoistym szokiem kulturowym. Do tego dochodziło poczucie tymczasowości na terenach „poniemieckich”, tę przestrzeń należało niejako „oswoić”. Często takim zwornikiem stawał się pierwszy krzyż wiejski, lub kapliczka pełniąca funkcje „małego kościoła” do momentu konsekracji świątyni do obrządku rzymsko-katolickiego i przybycia duchownego.

²⁴ Ma to szczególne znaczenie w kontekście wysokich kart za nielegalną eksplorację dziedzictwa archeologicznego, w znowelizowanej ustawie o ochronie zabytków obowiązującej od 1 stycznia 2018 roku.

Pamiętajmy też o tym, że nie zawsze grupy osadników przybyłych z różnych terenów stanowiły pewne mikrospołeczności. Nie możemy, jako badacze historii, etnografowie, socjologowie zapominać o kontekście historycznym, traumie wojennej. Dopiero upływ wielu lat, pojawienie się nowych pokoleń pozwoliło na zainteresowanie się dziejami swojej już „małej ojczyzny”, wzbudziło ciekawość badacza, pozwoliło zapoznać się z dziejami rodów pomorskich, a w przypadku gminy Będzino „**kulturą jamneńską**”. Stąd konieczność wspierania społeczności lokalnych w poznawaniu dziejów własnej wsi, gminy czy Pomorza Środkowego. Dawanie przykładu poprzez dbałość o pamięć poprzednich pokoleń mieszkańców: uporządkowanie historycznych nekropolii, tworzenie lapidariów, organizowanie spotkań i lokalnych konferencji.

Są to wartości tworzące „ducha”/klimat gminy, które mogą być eksponowane poprzez np. (wydawnictwa, programy edukacyjne, wystawy i inne).

5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BĘDZINO

5.1. REJESTR ZABYTEKÓW

Jak wyżej wspomniano formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (wraz z późn. zmianami). Formą ochrony ustanawianą przez wojewódzkiego konserwatora zabytków jest wpisanie do rejestru zabytków.

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Na terenie gminy Będzino występują obiekty

o walorach historycznych i architektonicznych, które mogą zostać wpisane do rejestru zabytków.

Wpis do rejestru dokonywany jest w drodze postępowania administracyjnego, przeprowadzonego z urzędu (przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) lub na wniosek właściciela nieruchomości.

Ewentualne skreślenie obiektu dokonywane jest po wnikliwej analizie przez MKiDN.

Należy zaznaczyć, że liczba wpisów do rejestru zabytków nie jest równoważna z liczbą obiektów objętych danym wpisem. Oznacza to, że jeden wpis może obejmować kilka zabytków. Dotyczy to np. Wierzchomina, Śmiechowa: cmentarz kościelny, bramka.

Należy zawsze sprawdzać sentencję wpisu²⁵.

Zabytki nieruchome

²⁵ WUOZ w Szczecinie systematycznie aktualizuje rejestr zabytków.

Rejestr zabytków nieruchomości gminy Będzino zawiera **28 pozycji** – wpisów w tym: kościoły, parki, dwory, cmentarze, kuźnia.

! W rejestrze zabytków nadal pozostają, chociaż fizycznie nie istnieją²⁶ - np. kościół w Łasinie, czy Strzeżenicach.

Chałupa ryglowa w Mścicach (ul. Bałtycka nr 2) została translokowana i zrekonstruowana w Policku, gmina Manowo.

Rejestr zabytków nieruchomości gminy Będzino - załącznik nr 1

Zabytki archeologiczne

W granicach administracyjnych Gminy Będzino nie występuje zasób archeologiczny objęty wpisem do rejestru zabytków. Występują natomiast obszary objęte strefami (W-I, W-II, W-III), a działania w ich obrębie wymagają zgody lub konsultacji ze służbami konserwatorskimi.

Dla gminy Będzino sporządzono ewidencję archeologiczną (obiektów/ stanowisk).

Kompletna ewidencja archeologiczna (422 obiekty/stanowiska) dla gm. Będzino dostępna w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków, Delegatura w Koszalinie. Wykaz stanowisk archeologicznych znajduje się również w Studium uwarunkowań

i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Będzino.

Wykaz stanowisk archeologicznych gminy Będzino - załącznik nr 2

Rejestr zabytków ruchomych.

Na terenie gminy Będzino wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie **3 kościołów**:

Dobrzyca – 3 obiekty

Łekno – 8 obiektów

Śmiechów – 8 obiektów

Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, **ale na wniosek właściciela tego zabytku.** WKZ może wpisać z urzędu zabytek ruchomy do rejestru jeśli istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywozu za granicę.

Na obszarze gminy Będzino **nie ma obiektów uznanych za Pomnik Historii**, nie utworzono parku kulturowego, nie ma również obiektów na liście Skarbów Dziedzictwa.

5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTKÓW

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków,

²⁶ Narodowy Instytut Dziedzictwa przeprowadził weryfikację rejestru zabytków, a raport o stanie zachowania obiektów zabytkowych (w tym nieistniejących) woj. zachodniopomorskiego będzie dostępny na stronie www.nid.pl.

wojewódzkiej

i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Koszalinie, opracował „wykaz zabytków nieruchomych z terenu Gminy Będzino ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”²⁷.

Zgodnie z w/w wykazem Wojewódzka Ewidencja Zabytków Gminy Będzino zawiera **88 obiektów i obszarów**. Wśród tych obiektów występuje m.in.: zabudowa zagrodowa, mieszkalna, cmentarze, zieleń komponowana.

Obiekty znajdujące się w WEZ z mocy ustawy muszą znajdować się w gminnej ewidencji zabytków, po uprzedniej weryfikacji w terenie. Weryfikacja taka miała miejsce w 2012 r. przy sporządzaniu gminnej ewidencji zabytków.

Wojewódzka Ewidencja Zabytków (nieruchomych) gminy Będzino - załącznik nr 3

6. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIELE DZIAŁAŃ GMINY BĘDZINO

(wybór dokumentów)

6.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Gmina Będzino posiada „Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” (dalej w teście, jako **suikzp**), przyjęte uchwałą Rady Gminy Nr XXIII/11/155/2000 z dnia 17 lipca 2000 r.

W 2009 r. podjęto uchwałę o aktualizacji suikzp, Rada Gminy uchwaliła zmianę 30.02.2012 r. Uchwała Nr XV/112/2012.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawowy dokument określający politykę gminy na całym jej obszarze

i podstawowy element strategii rozwoju w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego. Studium, nie będąc aktem prawa miejscowego, nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych.

Aktualizacja z 2012 r. zawiera stosowne uzupełnienia odnośnie zmian w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w tym m.in. dotyczące gminnej ewidencji zabytków. Podkreśla rolę i znaczenie dziedzictwa kulturowego, dziedzictwa archeologicznego.

Zgodnie z wymogami ustawowymi wszelkie zmiany/aktualizacje suikzp uzuskały akceptację służb konserwatorskich.

Ustalenia studium i kierunków zagospodarowania przestrzennego działają poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dla których są wiążące.

Ustalenia planów miejscowych nie mogą naruszać ustaleń studium. W sytuacji konieczności uchwalenia planu miejscowego, którego ustalenia są

²⁷ Wykaz został przekazany Urzędowi Gminy Będzino w 2010 roku.

sprzeczne z ustaleniami Studium, należy przeprowadzić zmianę Studium w zakresie niezbędnym, uwzględniającym wpływ planowanego zagospodarowania i zabudowy na teren ich lokalizacji i tereny sąsiednie.

- **Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2010-2014, zwany dalej „GPOnZ 2012-16”²⁸**

Uchwała Nr XIX/136/12 Rady Gminy Będzino z dnia 16 maja 2012 r.)

Gmina Będzino wypełniła ustawowy obowiązek uchwalając Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2016.

Nie sporządzono sprawozdań (w cyklu dwuletnim) z realizacji Gminnego Programu Opieki nad zabytkami, co stanowi wymóg ustawy.

Zaistniała sytuacja wyraźnie wskazuje na konieczność umiejscowienia w strukturze Urzędu Gminy w Będzinie stanowiska/komórki odpowiedzialnej za realizację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Są to bowiem niejednokrotnie zadania niezwykle wymagające w sferze prawnej oraz odpowiedniego przygotowania i wiedzy merytorycznej.

- **Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ)**

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w **GEZ** w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku, o zmianie ustawy o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw²⁹ wzmacnia znaczenie gminnej ewidencji zabytków w art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: „*Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy*”.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez **wójta** (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Nowelizacja (z 18 marca 2010 r.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 3:

²⁸ Program Opieki nad zabytkami na lata 2012-2016 został opracowany przez Pracownię Dokumentacji Konserwatorskiej

„VERBUM” w 2010 r. (2012).

²⁹ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z póź. zm.) w art. 39 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

„W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu

z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Karty ewidencyjne (gez) zawierają wszystkie niezbędne dane o obiekcie. Gminna ewidencja jest zbiorem otwartym. Powinna być uzupełniana i weryfikowana.

Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m. in. na

wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (np. zmiana bryły budynku, istotna zmiana kompozycji elewacji, likwidacja zabytkowego detalu architektonicznego, otynkowanie ceglanych elewacji itp.), w uzgodnieniu z WUOZ w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie.

Gminna Ewidencja Zabytków dla gminy Będzino została opracowana w 2010 r. i obejmuje następujące kategorie zabytków:

- **architektura (A)** – 205 budynków
 01. kościoły,
 02. dwory, pałace
 03. folwarczne mieszkalne
 04. folwarczne gospodarcze
 05. domy mieszkalne
 06. domy-chałupy
 07. zagrody
 08. budynki użyteczności publicznej
 09. przemysłowe
- **układy przestrzenne (B)** – 1 układ
- **cmentarze (C)** – 14 cmentarzy
- **zielen komponowana (D)** – 20 obszarów
- **archeologia (E)** - 422 obiekty

Gminna Ewidencja Zabytków gminy Będzino to łącznie zbiór 662 kart ewidencyjnych (w tym archeologia – 422).

Zmiana ustawy o OZiOnZ z 22 czerwca 2017 r. w zakresie art. 81.1 wprowadza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Tym samym, niejako w żywotnym interesie gminy, jest stała weryfikacja gminnej ewidencji zabytków, tak aby dotacje były udzielane dla istniejących obiektów o oczywistych walorach zabytkowych.

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BĘDZINO

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego gminy Będzino (krajobrazu, zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa niematerialnego) pozwala na zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz wskazanie perspektyw.

7.1. MOCNE STRONY

- ❖ Cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych (w tym: zabytkowe kościoły z cennym wyposażeniem w Łeknie, Strzepowie, Śmiechowie, Dobrzycy, zespół pałacowo-parkowy w Pleśnej, kuźnia folwarczna w Małogoszczy, historyczne zabytkowe zespoły parkowe).
- ❖ Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków archeologicznych (AZP), nieruchomych i ruchomych (część zabytków posiada opracowania/ dokumentacje konserwatorskie, które mogą być wykorzystane do sporządzania programów prac przy zabytkach oraz do badań historii osadnictwa, architektury i in.).
- ❖ Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2016 dla gm. Będzino
Gminna ewidencja zabytków – w formie zbioru **662 kart**, dostępna w Urzędzie Gminy.
- ❖ Krajobrazy o walorach przyrodniczych i kulturowych (podstawa do zintegrowania ochrony obszarowej krajobrazu – patrz „SUiKZP” zawierające analizę stanu zachowania krajobrazu kulturowego wraz z zaleceniami do ochrony i kształtowania krajobrazu, obowiązujące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego).
- ❖ Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych uchwalonych przez Radę Gminy.
- ❖ Korzystne warunki krajobrazowe i klimatyczne dla rozwoju agroturystyki i rekreacji oraz różnych form aktywnej turystyki (szlaki piesze, rowerowe w tym Międzynarodowy Szlak Północny (nadmorski)).
- ❖ Na terenie Gminy działają instytucje kultury: Gminna Biblioteka Publiczna w Będzinie z filiami w Tymieniu i Dobrzycy, Gminny Ośrodek Kultury, 4 domy kultury, świetlice wiejskie.

7.2. SŁABE STRONY

- Zagrożenie całkowitą destrukcją cennego dziedzictwa architektonicznego w tym obiektów sakralnych w Łaslinie i Strachominie, pałaców, dworów, rządcówek w wielu miejscowościach gminy Będzino (np. Kazimierz

Pomorski, Łasin, Łopienica, Tymień i in.). Część historycznych obiektów jest nieużytkowana lub zdewaloryzowana.

- Silne oddziaływanie Koszalina na okoliczne wsie, które stanowią miejsce do lokowania infrastruktury usługowo – produkcyjnej i osiedli mieszkalnych; od 1 stycznia 2010 r. cenne wsie (**kultura jamneńska**) Łabusz i Jamno zostały włączone w granice administracyjne miasta Koszalin.
- Historyczne nekropolie wymagają prac porządkowych, szczególnie w otoczeniu ruin kościołów, dotyczy to również cmentarzy wiejskich (poewangelickich, nieczynnych).
- Pogarszający się stan techniczny większości budynków wiejskich, co może skutkować m.in. skreśleniem ich z GEZ, a w konsekwencji fizycznym unicestwieniem.
- Pogarszający się stan historycznej zabudowy zespołów folwarczno-rezydencyjno-parkowych.
- Podziały własnościowe, tak w obrębie w/w zespołów pofolwarcznych, jak również w gospodarstwach indywidualnych.
- Zacieranie historycznych założeń przestrzennych, np. nowa zabudowa lokowana jest bezpośrednio na obrzeżach średniowiecznych wsi placowych (Będzino).
- Dekompozycji i degradacji zespołów rezydencjonalno – parkowych; dekompozycja i wyburzenia w obrębie zespołów folwarcznych: całkowicie wyburzona zabudowa folwarczna w Łasynie, Smolnym, Strzeżeniczy, Pleśnej; duże ubytki w zabudowie (w tym w wyniku modernizacji) - np. Dobre, Dobrzyca, Dworek, Łopienica, Kazimierz Pomorski.
- Nowe nawarstwienia przestrzenne w postaci wielkokubaturowych obiektów gospodarczych i mieszkalnych (bloki) – np. Dobre, Kazimierz Pomorski, Tymień; zabudowa historycznych kolonii mieszkalnych ulega daleko posuniętej degradacji w wyniku zmian własnościowych i idących za tym dociepleń zewnętrznych elewacji i chaosu kolorystycznego;
- Niedostateczne środki finansowe w budżecie gminnym na remonty i konserwację zabytków.
- Zbyt małe zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami i niewielkie poparcie władz publicznych dla tego zaangażowania. Konieczność propagowania znaczenia społecznych opiekunów zabytków – współpraca w tym zakresie ze starostwem powiatowym.
- Niewystarczająca liczba publikacji promujących dziedzictwo kulturowe gminy.
- Brak zaangażowania w cyklicznych wydarzeniach wojewódzkich (np. Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa, Europejskie Dni Dziedzictwa etc.).
- Niewystarczające działania (gminnych instytucji kultury) na rzecz budowania więzi mieszkańców z tzw. „małą ojczyzną”.
- Niewystarczające wykorzystanie wszystkich możliwych źródeł dofinansowania działań w sferze ochrony i opieki nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym.

7.3. PERSPEKTYWY

- ✚ Będzino - Gmina w pasie wybrzeża bałtyckiego - eksponująca dobrze utrzymane zabytkowe budowle, z rozwiniętą infrastrukturą turystyczną i rekreacyjną.
- ✚ Gminna Biblioteka Publiczna w Będzinie (filie w Dobrzycy, Mścicach i Tymieniu), Gminny Ośrodek Kultury (sieć domów kultury i świetlic wiejskich) jako animatorzy działań w sferze promocji dziedzictwa materialnego i nie-materialnego, także o zasięgu ponadregionalnym, tworzące zaplecze merytoryczne gminy.
- ✚ Efektywne pozyskiwanie wsparcia finansowego z różnych źródeł: unijnych, państwowych, regionalnych, gminnych, prywatnych.
- ✚ Zwiększenie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków).
- ✚ Działania edukacyjne i promocyjne gminy Będzino na rzecz wzrostu świadomości konieczności poszanowania zabytków, i prawidłowej opieki nad nimi.
- ✚ Podjęcie współpracy w zakresie upowszechniania wiedzy o zasobach kulturowych, problematyce konserwatorskiej z instytucjami kultury jak np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie; Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Szczecinie; placówkami muzealnymi etc.
- ✚ Uczestnictwo w dorocznych Zachodniopomorskich Dniach Dziedzictwa (sierpień-październik), Europejskich Dniach Dziedzictwa³⁰.
- ✚ Ustanowienie przez samorząd gminny wyróżnienia w konkursie na np. tradycyjne obejście wiejskie, zadbanej obiekt małej architektury (np. kapliczki, upamiętnienia).
- ✚ Funkcjonowanie sieci gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych zagrodach, zespołach folwarcznych – wypracowanie sposobu wsparcia właścicieli takich obiektów (rejestrowych i ewidencyjnych).
- ✚ Budowa nowych tras turystycznych w oparciu o środowisko przyrodniczo-kulturowe.
- ✚ Promowanie dobrego poziomu realizacji architektonicznych. Kształtowanie nowego zagospodarowania na zasadzie kontynuacji, nawiązania do tradycji regionalnych.
- ✚ Zagospodarowanie turystyczne dostosowanego do walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego, służącego rozwojowi i promocji wybranych obszarów w gminie.
- ✚ Liczne - na dobrym poziomie merytorycznym i edytorskim – wydawnictwa dotyczące historii i jej świadectw gminy Będzino, w tym opracowania monograficzne.
- ✚ Społeczeństwo świadome historii Pomorza Środkowego, a tym samym akceptujące dziedzictwo kulturowe jako własną – swojską - przestrzeń.
- ✚ Sporządzanie Sprawozdań z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Będzino na lata 2018-2022 (w cyklach dwuletnich).

³⁰ Koordynatorom wojewódzkim Europejskich Dni Dziedzictwa jest Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie.

- ✚ W dokumentach strategicznych Gminy Będzino – m.in. Miejscowych Planach Odnowy Wsi – jako mocne strony (czy wręcz szanse) wymienia się bliskość dużych miast: Koszalina i Kołobrzegu. Niesie to ze sobą realne niebezpieczeństwo utraty indywidualnego rysu i charakteru gminy. Od władz samorządowych i aktywności społeczności lokalnych zależy, czy będą w stanie połączyć umiejętnie przeszłość z nowoczesnością. Tworzone zaś opracowania planistyczne, strategie, programy (w tym Program Opieki nad Zabytkami) winny być narzędziem umożliwiającym harmonijny (zrównoważony) rozwój.

7.4. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonym na terenie Gminy Będzino

Gmina Będzino nie udzielała dotychczas dotacji do prac remontowych i konserwatorskich dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Obecnie trwają prace przygotowawcze (opracowanie regulaminu, wzór wniosku etc.) w celu przyjęcia uchwały dotyczącej dofinansowań prac konserwatorskich (...) dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Ponieważ gmina Będzino posiada GEZ od 2010 r. konieczna jest jego weryfikacja oraz stosowna uchwała Rady Gminy lub zarządzenie wójta Gminy³¹. Umożliwi to aplikowanie do samorządu województwa, powiatu i gminy właścicielom obiektów ewidencyjnych³². Planowane jest udostępnienie GEZ na stronie bip gminy Będzino.

Z uwagi na zmiany ustawy o ochronie zabytków (...) z 2003 r. - obowiązujące od 01.10.2018 roku w zakresie dofinansowań oraz zaostreżenia kart za świadome niszczenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a te z mocy ustawy stanowią integralny element gminnej ewidencji zabytków) oraz zabytków archeologicznych³³ - konieczne jest podjęcie przez samorząd gminy starań na rzecz opracowania stosownej informacji bądź szkoleń dla urzędników i właścicieli i użytkowników zabytków rejestrowych i ewidencyjnych. Szkolenia prowadzi m.in. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, także we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Oddział Terenowy w Szczecinie oraz Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

³¹ Samorządy terytorialne regulują tę kwestię różny sposób: np. miasto Stargard - w formie zarządzenia prezydenta miasta,

miasto Sławno - w formie uchwały rady miasta.

³² Np. w konkursie marszałka Województwa Zachodniopomorskiego na dofinansowanie prac konserwatorskich dla obiektów

ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków wymagana jest podstawa przyjęcia GEZ i kserokopia karty GEZ

³³ Zagrożenie karą finansową od 500 zł do 500000 zł.

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY BĘDZINO

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przeгляд zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku **Gminy Będzino** atrakcyjnego dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Niżej wskazano cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (**cel 1**),
- funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (**cel 2**),
- społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (**cel 3**).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1 – Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów

i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy;
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej;
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) i określenie wytycznych do ich zabudowy i zagospodarowania oraz wskazanie najcenniejszych obszarów do zachowania poprzez wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (**z uwzględnieniem wytycznych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa**);
- poprawę stanu technicznego zachowania zabytków, poprzez budżet własny gminy oraz pozyskiwane środki zewnętrzne;

- rewitalizację obszarów niedoinwestowanych, wymagających szczególnej opieki (np. dziedzictwo archeologiczne, zielen komponowana – parki, zespoły folwarczne, cmentarze historyczne);
- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego;
- utworzenie w strukturze Urzędu Gminy stanowiska pracy specjalisty koordynującego zadania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego;

Cel perspektywiczny 2 Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku Gminy Będzino

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną;
- stworzenia zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, wojewódzkich, powiatowych, miejskich oraz prawidłowego przygotowania wniosków;
- racjonalnego wykorzystania środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację, aktywizację społeczną i ekonomiczną w oparciu o obiekty i obszary zabytkowe;
- zagospodarowania zabytkowych (**nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, ale także ewidencyjnych**) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich;
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki;
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej, w tym ponadgminnej.

Cel perspektywiczny 3 - budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację imprez kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk;
- wykreowanie wiodącej imprezy kulturalnej związanej z dziedzictwem kulturowym integrującej różne środowiska (w tym np. współpraca gminami partnerskimi, doroczne jarmarki itp.)

- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów urbanistyki, architektury i budownictwa, archeologii (np. spotkania biblioteczne, zajęcia w świetlicach wiejskich.)

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE - CELE OPERACYJNE - ZADANIA

Propozycje zadań do realizacji w lata 2018 - 2022 **na mocy uchwały Rady Gminy Będzino**

CEL PERSPEKTYWICZNY 1. UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2018-2022 na mocy uchwały Rady Gminy Będzino
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (sporządzona w 2010 r.)	1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków - udostępnienie GEZ na stronie www.gminy
	Utrzymanie (doskonalenie) poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony zabytków	Udział urzędników gminnych w szkoleniach związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi (teoria i praktyka)
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach gminnych (w GEZ) z zastosowaniem komputerowej bazy danych	1. Monitoring stanu zabytków w zasobie (w GEZ) 2. Budowa komputerowej bazy danych w oparciu o istniejący już GEZ
	Promowanie tzw. dobrych praktyk w zakresie ochrony zabytkowego detalu, stolarek historycznych	Podjęcie współpracy z Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie w zakresie opracowania kart zabytkowego detalu i historycznych stolarek
	Opieka nad historycznymi nekropoliami gminy Będzino	Zlecenie prac pielęgnacyjno-porządkowych na terenie cmentarzy historycznych

	dofinansowania przez samorząd gminny remontów zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Podjęcie uchwały w zakresie konkursu na dofinansowania z budżetu gminy środków na prace konserwatorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków
CEL PERSPEKTYWICZNY 2. FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2018-2022 na mocy uchwały Rady Gminy Będzino
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych.	Tworzenie nowych oraz rozbudowa i oznakowanie istniejących już ścieżek i tras turystycznych wykorzystujących warunki środowiska kulturowego w oparciu o współpracę z właścicielami zabytków, specjalistami w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, w tym: - dziedzictwa archeologicznego - zabytkowej zieleni komponowanej (parki dworskie) - zabytkowych układów ruralistycznych (wsi)
	Budowa/rozwój produktu turystycznego.: np. „Jamneńskie dziedzictwo”	Jako zadanie własne np. Gminnego Domu Kultury i świetlic wiejskich we współpracy np. z muzeum w Koszalinie: dziedzictwo niematerialne np. „Wesele jamneńskie” dziedzictwo materialne - np. konkurs hafciarski lub ceramiczny
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej	1. Uzupełnienie istniejącego systemu informacji wizualnej - tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków (także ewidencyjnych) według istniejącego wzoru 2. Przewodniki po zabytkach gm. Będzino (w tym ewidencyjnych), także w formie bezpłatnej - np. w formie zbioru kart (układ ruralistyczny, kościół, pałac, park)

	Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki gm. Będzino	Przygotowanie procedury konkursowej w oparciu o priorytetowe zadania wynikające z Programu Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi.
2. Stworzenie warunków finans. i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy społecznej o możliwościach pozyskania i efektywnego wykorzystania środków krajowych i unijnych.	Prowadzenie informatora, np. na stronie internetowej, dla właścicieli zabytków (rejestrowych i ewidencyjnych) o możliwościach dofinansowania.
	Popularyzacja metod konserwatorskich, zasad prac przy zabytkach	Przygotowanie cyklu spotkań dla mieszkańców gminy (np. w świetlicach) ze specjalistami konserwatorami, architektami (współpraca np. z Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Stowarzyszeniem Konserwatorów Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa i in.)
CEL PERSPEKTYWICZNY 3. POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIĘZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBY JEGO ZACHOWANIA		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2018 - 2022 na mocy uchwały Rady Gminy Będzino
1. Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania	Systematyczna edukacja dzieci i młodzieży	1. Opracowanie gier edukacyjnych i terenowych, których uczestnicy mają do wykonania konkretne zadania, co ułatwi zapoznanie się z historią i zasobami dziedzictwa dzięki zabawie, czyli w sposób najbardziej dla dzieci przystępny 2. Organizacja tzw. lekcji muzealnych/bibliotecznych i konkursów historycznych w tym we współpracy z instytucjami wojewódzkimi (np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT Szczecin, Muzeum w Koszalinie, Kołobrzegu)

	Popularyzatorskie działania wizualne: organizowanie wystaw, pokazów n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków.	Opracowanie i realizacja rocznych programów wystaw n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków (Gminna Biblioteka Publiczna, świetlice wiejskie etc...)
	Promocja znaczenia gminy dla nauki o Pomorzu (historii, architektury, sztuki i innych dziedzin)	Przygotowanie cyklu spotkań z osobistościami świata nauki i kultury we współpracy ze środowiskami naukowymi i twórczymi.
2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Zwiększenie wysokości środków z budżetu gminy przeznaczonych na promocję dziedzictwa kulturowego	Zwiększenie promocji wydarzeń kulturalnych w mediach ponadlokalnych
	Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez wydawnictwa (w tym kontynuacja).	1. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom (nie tylko rejestrowym) np.: - Katalog zabytków gminy Będzino - albumy, opracowania popularno-naukowe, monografie miejscowości 2. Wydawanie serii regionalnych, pocztówek
	Organizacja dorocznych obchodów Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa na obszarze gminy, lub „mutacji” regionalnej „Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa w gminie Będzino”	Udział w obchodach Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa na obszarze gminy (sierpień -październik - każdego roku); - nawiązanie współpracy z organizatorami ZDD na terenie województwa: BDZ Szczecin)

Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Gminy Będzino

- **Cele perspektywiczne i operacyjne sformułowane wyżej powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań.**
- **Z katalogu zadań przedstawionych jako propozycje do realizacji**

w czteroleceniu 2018-2021 Samorząd powinien wytypować te, które zamierza realizować.

- **Po dwóch latach od uchwalenia Programu Wójt składa Radzie Gminy sprawozdanie z jego realizacji.**

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków,
w tym:

- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów;
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami Gminy Będzino w zmianach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy.

Instrumenty koordynacji - uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi.

Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki (w tym dziedzictwo niematerialne), tradycyjne techniki budowlane. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków **wójt**/burmistrz/prezydent zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

Za kryteria oceny realizacji programu opieki mogą służyć np.:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- liczba powołanych parków kulturowych;
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- liczba opracowanych prac studialnych (studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.;
- liczba opracowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników etc.);
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- ilość szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania

działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Poniżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego (UMWZ)
- Radę Powiatu
- Radę Gminy

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną

i opieką nad zabytkami na terenie Gminy Będzino można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i diagnoza kultury
- Dziedzictwo kulturowe - priorytety:
 - Priorytet "Ochrona zabytków"
 - Priorytet " Wsparcie działań muzealnych"
 - Priorytet „Kultura ludowa”
 - „Ochrona zabytków archeologicznych”
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw

(o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku. Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu

Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. „Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego” (od 2018 r.). Kwota na dofinansowania w tym konkursie w 2018 r. wyniosła 1,4 mln złotych

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, **dokumentacje**. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego

Szczegółowy opis priorytetowych na lata 2014 - 2020 (www.bip.wzp.pl) dostarcza informacji dotyczących planowanych źródeł finansowania na zabytki i dziedzictwo kulturowe.

IV Priorytet: Naturalne otoczenie człowieka

Działanie: Dziedzictwo kulturowe

Realizacja prac konserwatorskich i restauratorskich, które przez zachowanie historycznej substancji zabytkowej przyczynia się do dostosowania obiektów do celów użytkowych oraz do ich udostępnienia mieszkańcom regionu i turystom. Działanie nakierowane jest na ochronę rodzimego dziedzictwa Pomorza Zachodniego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, służyć ma zwiększeniu potencjału turystycznego regionu, zwiększeniu miejsc pracy.

Wspierane projekty z zakresu prac konserwatorskich i restauratorskich muszą stanowić element szerszej grupy – zespołu, w których poszczególne elementy łączy idea ochrony i popularyzacji rodzimego dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego.

Uprawnienie beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz podmioty podległe jst;
- instytucje kultury
- organizacje pozarządowe
- kościoły i inne związki wyznaniowe
- przedsiębiorcy
- jednostki sektora finansów publicznych

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie
UMWZ ul. Kuśnierska 12 B, 70-536 Szczecin; gpi@wzp.pl

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (*o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..*) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzenie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą o *działalności pożytku publicznego*

i wolontariacie oraz na podst. *ustawy o ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu ZWKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. ZWKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Budżety samorządów lokalnych – Gmina Będzino

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawie o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na swoim terenie. Zasady udzielania w/w dotacji, są określane w podjętych przez rady uchwałach, tworzących prawo lokalne.

Gmina Będzino planuje przygotowanie uchwały umożliwiającej dofinansowanie remontów i prac (określone Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami) obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków)

Z A Ł A C Z N I K I

Załącznik 1. Rejestr zabytków nieruchomości gminy Będzino

Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data	Nr decyzji
Dobre	park dworski II	1026	1978-06-12	KI.IV-5340/55/78
Dobre	park dworski I	1026	1978-06-12	KI.IV-5340/55/78
Dobrzyca	kościół Trójcy Św.	1267	1998-12-31	OW PSOZ-5340/31/98
Dworek	park dworski	955	1977-03-10	KI.IV-5340/28/77
Dworek	pałac	955	1977-03-10	KI.IV-5340/28/77
Kazimierz Pomorski	park dworski	1027	1978-06-12	KI.IV-5340/56/78
Kładno	park dworski	956	1977-03-12	KI.IV-5340/29/77
Kładno	pałac	956	1977-03-12	KI.IV-5340/29/77
Łasin	kościół /relikty murów/	142	1957-04-26	nie istnieje
Łasin	park dworski	13	1953-11-16	
Łekno	kościół św. Jana Chrzciciela	141	1957-04-27	
Miłogoszcz	park dworski	1126	1980-10-11	KI.IV-5340/39/80
Miłogoszcz	kuźnia	1180	1983-07-19	KI.IV-5340/16/83
Mścice	chałupa ul. Bałtycka 2	336	2008-01-11	DZ-4200/78/O/07/2008, ob. Policko, gm. Manowo
Mścice	dom nr 13 i 13a	605	1966-08-29	KI.IV-Oa/65/66
Mścice	park dworski	1028	1978-06-12	KI.IV-5340/57/78
Pleśna	dwór	957	1977-03-12	KI.IV-5340/30/77
Pleśna	park dworski	957	1977-03-12	KI.IV-5340/30/77
Smolne	park dworski	1029	1978-06-12	KI.IV-5340/58/78
Strzepowo	kościół św. Andrzeja Boboli	1266	1998-12-31	OW PSOZ-5340/35/98
Strzepowo	pałac	425	1977-03-12	KI.IV-5340/31/77
Strzepowo	park dworski	425	1977-03-12	KI.IV-5340/31/77
Strzeżenice	kościół /relikty murów/	138	1957-04-26	ruina
Śmiechów	willa secesyjna	1178	1983-06-29	KI.IV-5340/14/83
Śmiechów	cmentarz przykościelny /bramka cmentarna/	75	1955-05-23	
Śmiechów	kościół MB Królowej Polski	75	1955-05-23	
Wierzchomino	kościół św. Piotra i Pawła	602	1966-08-29	KI.IV-Oa/62/66
Wierzchomino	cmentarz przykościelny /bramka cmentarna/	602	1966-08-29	KI.IV-Oa/62/66

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych gminy Będzino

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
1	Barnin	1	14-19/46
2	Barnin	3	14-19/48
3	Barnin	4	14-19/49
4	Będzinko	1	14-19/18
5	Będzinko	2	14-19/19
6	Będzinko	3	14-19/20
7	Będzinko	5	14-19/22
8	Będzinko	6	14-19/23
9	Będzinko	7	14-19/24
10	Będzinko	9	14-19/26
11	Będzinko	10	14-19/27
12	Będzinko	12	14-19/29
13	Będzinko	13	14-19/30
14	Będzinko	15	14-19/32
15	Będzinko	18	14-19/35
16	Będzinko	19	14-19/36
17	Będzinko	20	14-19/37
18	Będzinko	21	14-19/38
19	Będzinko	23	14-19/40
20	Będzinko	24	14-19/41
21	Będzinko	25	14-19/42
22	Będzinko	26	14-19/43
23	Będzino	1	14-19/88
24	Będzino	2	14-19/89
25	Będzino	3	14-19/90
26	Będzino	4	14-19/91
27	Będzino	5	14-19/92
28	Będzino	7	14-19/94
29	Będzino	8	14-19/95
30	Będzino	12	14-19/99
31	Będzino	15	14-19/102
32	Będzino	16	14-19/103
33	Borkowice	1	14-18/1
34	Borkowice	2	14-18/2
35	Borkowice	3	14-18/3
36	Borkowice	4	14-18/4
37	Borkowice	5	14-18/5
38	Dobiesławiec	1	13-20/13
39	Dobiesławiec	2	13-20/14
40	Dobiesławiec	3	13-20/15
41	Dobiesławiec	4	13-20/16
42	Dobiesławiec	5	13-20/17
43	Dobiesławiec	6	13-20/18
44	Dobiesławiec	7	13-20/19

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
45	Dobre	1	14-20/49
46	Dobre	2	14-20/53
47	Dobre	3	14-20/54
48	Dobre	4	14-20/56
49	Dobre	5	14-20/57
50	Dobre	6	14-20/58
51	Dobre	9	14-20/61
52	Dobre	11	14-20/63
53	Dobre	12	14-20/73
54	Dobre	13	14-20/74
55	Dobre	14	14-20/75
56	Dobre	15	14-20/76
57	Dobre	17	14-20/78
58	Dobre	18	14-20/79
59	Dobre	19	14-20/80
60	Dobre	20	14-20/81
61	Dobre	22	14-20/83
62	Dobrzyca	1	15-19/48
63	Dobrzyca	2	15-19/49
64	Dobrzyca	3	15-19/50
65	Dobrzyca	4	15-19/51
66	Dobrzyca	5	15-19/52
67	Dobrzyca	6	15-19/53
68	Dobrzyca	7	15-19/54
69	Dobrzyca	7	14-18/8
70	Dobrzyca	8	14-18/9
71	Dobrzyca	8	14-19/118
72	Dobrzyca	9	14-18/10
73	Dobrzyca	10	14-18/11
74	Dobrzyca	11	14-18/12
75	Dobrzyca	12	14-18/13
76	Dobrzyca	13	14-18/14
77	Dobrzyca	14	14-18/15
78	Dobrzyca	15	14-18/16
79	Dobrzyca	16	14-18/17
80	Dobrzyca	17	14-18/18
81	Dobrzyca	18	14-18/19
82	Dobrzyca	19	14-18/20
83	Dobrzyca	20	14-18/21
84	Dobrzyca	21	15-18/1
85	Dobrzyca	22	15-18/2
86	Dobrzyca	23	14-19/119
87	Dobrzyca	23	15-18/3
88	Dobrzyca	24	15-18/4
89	Dobrzyca	24	14-19/120
90	Dobrzyca	25	15-18/5

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
91	Dobrzyca	26	15-18/6
92	Dobrzyca	27	15-18/7
93	Dobrzyca	28	15-18/8
94	Dobrzyca	29	15-18/9
95	Dobrzyca	30	15-18/10
96	Dobrzyca	31	15-18/11
97	Dobrzyca	32	15-18/12
98	Dobrzyca	33	15-18/13
99	Dobrzyca	34	15-18/14
100	Dobrzyca	35	15-18/15
101	Dobrzyca	36	15-18/16
102	Dobrzyca	37	15-18/17
103	Dobrzyca	38	15-18/18
104	Dobrzyca	39	15-18/19
105	Gąski	2	14-18/23
106	Kazimierz Pomorski	3	14-20/2
107	Kazimierz Pomorski	6	14-19/59
108	Kazimierz Pomorski	7	14-19/60
109	Kiszkowo	1	14-18/25
110	Kiszkowo	2	14-18/26
111	Kiszkowo	3	14-18/27
112	Kiszkowo	4	14-18/28
113	Kiszkowo	5	14-18/29
114	Kiszkowo	6	14-18/30
115	Kiszkowo	7	14-19/1
116	Kiszkowo	8	14-19/2
117	Kiszkowo	9	14-19/4
118	Kładno	1	14-18/31
119	Kładno	2	14-18/32
120	Kładno	3	14-18/33
121	Kładno	4	14-18/34
122	Kładno	5	14-18/35
123	Kładno	6	14-18/36
124	Komory	1	14-19/104
125	Komory	2	14-19/105
126	Komory	3	14-19/106
127	Komory	4	14-19/107
128	Komory	8	14-19/111
129	Kraśnik Koszaliński	1	15-19/1
130	Łasin	3	14-17/50
131	Łasin	4	14-17/51
132	Łasin	6	14-17/53
133	Łękno	1	14-19/61
134	Łękno	6	14-19/66
135	Łękno	8	14-19/68
136	Łękno	10	14-19/70

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
137	Łękno	11	14-19/71
138	Łękno	14	14-19/74
139	Łękno	15	14-19/75
140	Łękoszyn	1	14-19/54
141	Łękoszyn	2	14-19/55
142	Łękoszyn	3	14-19/56
143	Łopienica	1	14-18/37
144	Łopienica	2	14-18/38
145	Łopienica	3	14-17/57
146	Łopienica	4	14-17/58
147	Łopienica	5	14-17/59
148	Łopienica	6	14-17/60
149	Łopienica	7	14-17/61
150	Łopienica	8	14-17/62
151	Łopienica	9	14-17/63
152	Łopienica	10	14-17/46
153	Łubniki	2	14-20/31
154	Mączno	1	14-19/78
155	Mączno	2	14-19/79
156	Mączno	4	14-19/81
157	Mączno	5	14-19/82
158	Mączno	6	14-19/83
159	Miłogoszcz	1	14-18/39
160	Miłogoszcz	2	14-18/40
161	Miłogoszcz	3	14-18/41
162	Mścice	1	14-20/3
163	Mścice	2	14-20/4
164	Mścice	5	14-20/7
165	Mścice	6	14-20/8
166	Mścice	7	14-20/9
167	Mścice	9	14-20/11
168	Mścice	10	14-20/12
169	Mścice	11	14-20/13
170	Mścice	15	14-20/17
171	Mścice	16	14-20/18
172	Mścice	18	14-20/20
173	Mścice	21	14-20/23
174	Mścice	22	14-20/24
175	Mścice	25	14-20/27
176	Mścice	26	14-20/28
177	Parnowo	16	15-19/65
178	Parnowo	40	15-19/89
179	Parnowo	41	15-19/90
180	Parnowo	42	15-19/91
181	Parnowo	43	15-19/92
182	Parnowo	44	15-19/93

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
183	Parnowo	45	15-19/94
184	Parnowo	46	15-19/95
185	Parnowo	47	15-19/96
186	Parnowo	48	15-19/97
187	Pleśna	5	13-18/4
188	Pleśna	6	13-18/7
189	Pleśna	7	14-17/55
190	Podamirowo	1	13-20/1
191	Podamirowo	2	13-20/2
192	Podamirowo	3	13-20/3
193	Podamirowo	4	13-20/4
194	Podamirowo	5	13-20/5
195	Podamirowo	6	13-20/6
196	Podamirowo	7	13-20/7
197	Podamirowo	8	13-20/8
198	Podamirowo	9	13-20/9
199	Podamirowo	10	13-20/10
200	Podamirowo	11	13-20/11
201	Podamirowo	12	13-20/12
202	Popowo	1	15-19/141
203	Popowo	2	15-19/142
204	Popowo	3	15-19/143
205	Popowo	4	15-19/144
206	Popowo	5	15-19/145
207	Popowo	6	15-19/146
208	Popowo	7	15-19/147
209	Popowo	8	15-19/148
210	Popowo	9	15-19/149
211	Popowo	10	15-19/150
212	Popowo	11	15-19/151
213	Popowo	12	15-19/152
214	Popowo	13	15-19/153
215	Skrzeszewo	1	14-19/5
216	Skrzeszewo	2	14-19/6
217	Skrzeszewo	3	14-19/7
218	Skrzeszewo	5	14-19/9
219	Skrzeszewo	7	14-19/11
220	Skrzeszewo	8	14-19/12
221	Skrzeszewo	9	14-19/13
222	Skrzeszewo	11	14-19/15
223	Słowenkowo	1	14-19/121
224	Słowenkowo	3	14-19/123
225	Słowenkowo	9	14-19/129
226	Słowenkowo	10	14-19/130
227	Słowenkowo	11	14-19/131
228	Słowenkowo	12	14-19/132

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
229	Słowienkowo	14	14-19/134
230	Smolne	1	15-18/60
231	Smolne	2	15-18/61
232	Smolne	3	15-18/62
233	Smolne	4	15-18/63
234	Smolne	5	15-18/64
235	Smolne	6	15-18/65
236	Smolne	7	15-18/66
237	Smolne	8	15-18/67
238	Stoisław	1	14-20/64
239	Stoisław	3	14-20/66
240	Stoisław	4	14-20/67
241	Stoisław	5	14-20/68
242	Stoisław	6	14-20/69
243	Stoisław	7	14-20/70
244	Stoisław	8	14-20/71
245	Stoisław	9	14-20/72
246	Strachomino	1	15-18/68
247	Strachomino	2	15-18/69
248	Strachomino	3	15-18/70
249	Strachomino	4	15-18/71
250	Strachomino	5	15-18/72
251	Strachomino	6	15-18/73
252	Strachomino	7	15-18/74
253	Strachomino	8	15-18/75
254	Strachomino	9	15-18/76
255	Strachomino	10	15-18/77
256	Strachomino	11	15-18/78
257	Strachomino	12	15-18/79
258	Strachomino	13	15-18/80
259	Strachomino	15	15-18/82
260	Strachomino	16	15-18/83
261	Strachomino	19	15-18/86
262	Strachomino	20	15-18/87
263	Strachomino	21	15-18/88
264	Strachomino	22	15-18/89
265	Strachomino	23	15-18/90
266	Strzepowo	1	15-18/93
267	Strzepowo	2	15-18/94
268	Strzepowo	3	15-18/95
269	Strzepowo	4	15-18/96
270	Strzepowo	5	15-18/97
271	Strzepowo	6	15-18/98
272	Strzepowo	7	15-18/99
273	Strzepowo	8	15-18/100
274	Strzepowo	9	15-18/101

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
275	Strzepowo	10	15-18/102
276	Strzepowo	11	15-18/103
277	Strzepowo	12	15-18/104
278	Strzepowo	13	15-18/105
279	Strzepowo	14	15-18/106
280	Strzepowo	15	15-18/107
281	Strzepowo	16	15-18/108
282	Strzepowo	17	15-18/109
283	Strzepowo	18	15-18/110
284	Strzepowo	19	15-18/111
285	Strzepowo	20	15-18/112
286	Strzepowo	21	15-18/113
287	Strzepowo	22	15-18/114
288	Strzepowo	23	15-18/115
289	Strzepowo	24	15-18/116
290	Strzepowo	25	15-18/117
291	Strzepowo	26	15-18/118
292	Strzepowo	27	15-18/119
293	Strzepowo	28	15-18/120
294	Strzepowo	29	15-18/121
295	Strzeżenice	3	13-20/22
296	Strzeżenice	4	13-20/23
297	Strzeżenice	5	13-20/24
298	Strzeżenice	6	13-20/25
299	Strzeżenice	7	13-20/26
300	Strzeżenice	8	13-20/27
301	Strzeżenice	9	13-20/28
302	Strzeżenice	10	13-20/29
303	Strzeżenice	11	13-20/30
304	Strzeżenice	12	13-20/31
305	Strzeżenice	13	13-20/32
306	Strzeżenice	14	13-20/33
307	Strzeżenice	15	13-20/34
308	Strzeżenice	16	13-20/35
309	Strzeżenice	17	13-20/36
310	Strzeżenice	18	13-20/37
311	Strzeżenice	20	14-20/1
312	Śmiechów	1	14-18/42
313	Śmiechów	2	14-18/43
314	Śmiechów	3	14-18/44
315	Śmiechów	4	14-18/45
316	Śmiechów	5	14-18/46
317	Śmiechów	6	14-18/47
318	Śmiechów	7	14-18/48
319	Śmiechów	8	14-18/49
320	Śmiechów	9	14-18/50

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
321	Śmiechów	10	14-18/51
322	Śmiechów	11	14-18/52
323	Śmiechów	12	14-18/53
324	Śmiechów	13	14-18/54
325	Śmiechów	14	14-18/55
326	Śmiechów	15	14-18/56
327	Śmiechów	16	14-18/57
328	Śmiechów	17	14-18/58
329	Świercz	1	14-20/48
330	Tymień	1	14-18/59
331	Tymień	2	14-18/60
332	Tymień	3	14-18/61
333	Tymień	4	14-18/62
334	Tymień	5	14-18/63
335	Tymień	6	14-18/64
336	Tymień	7	14-18/65
337	Tymień	8	14-18/66
338	Tymień	9	14-18/67
339	Tymień	10	14-18/68
340	Tymień	11	14-18/69
341	Tymień	12	14-18/70
342	Tymień	13	14-18/71
343	Tymień	14	14-18/72
344	Uliszki	1	14-19/135
345	Uliszki	3	14-19/137
346	Wierzchominko	68	14-19/112
347	Wierzchominko	69	14-19/113
349	Wierzchominko	70	14-19/114
348	Wierzchominko	71	14-19/115
350	Wierzchominko	73	14-19/117
351	Wierzchomino	1	15-19/154
352	Wierzchomino	2	15-19/155
353	Wierzchomino	3	15-19/156
354	Wierzchomino	4	15-19/157
355	Wierzchomino	5	15-19/158
356	Wierzchomino	6	15-19/159
357	Wierzchomino	7	15-19/160
358	Wierzchomino	8	15-19/161
359	Wierzchomino	9	15-19/162
360	Wierzchomino	10	15-19/163
361	Wierzchomino	11	15-19/164
362	Wierzchomino	12	15-19/165
363	Wierzchomino	13	15-19/166
364	Wierzchomino	14	15-19/167
365	Wierzchomino	15	15-19/168
366	Wierzchomino	16	15-19/169

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
367	Wierzchomino	17	15-19/170
368	Wierzchomino	18	15-19/171
369	Wierzchomino	19	15-19/172
370	Wierzchomino	20	15-19/173
371	Wierzchomino	21	15-19/174
372	Wierzchomino	22	15-19/175
373	Wierzchomino	23	15-19/176
374	Wierzchomino	24	15-19/177
375	Wierzchomino	25	15-19/178
376	Wierzchomino	26	15-19/179
377	Wierzchomino	27	15-19/180
378	Wierzchomino	28	15-19/181
379	Wierzchomino	29	15-19/182
380	Wierzchomino	30	15-19/183
381	Wierzchomino	31	15-19/184
382	Wierzchomino	32	15-19/185
383	Wierzchomino	34	15-19/186
384	Wierzchomino	35	15-19/187
385	Wierzchomino	36	15-19/188
386	Wierzchomino	37	15-19/189
387	Wierzchomino	38	15-19/190
388	Wierzchomino	39	15-19/191
389	Wierzchomino	40	15-19/192
390	Wierzchomino	41	15-19/193
391	Wierzchomino	42	15-19/194
392	Wierzchomino	43	15-19/195
393	Wierzchomino	44	15-19/196
394	Wierzchomino	45	15-19/197
395	Wierzchomino	47	15-19/198
396	Wierzchomino	48	15-19/199
397	Wierzchomino	49	15-19/200
398	Wierzchomino	50	15-19/201
399	Wierzchomino	51	15-19/202
400	Wierzchomino	52	15-19/203
401	Wierzchomino	53	15-19/204
402	Wierzchomino	54	15-19/205
403	Wierzchomino	55	15-19/206
404	Wierzchomino	56	15-19/207
405	Wierzchomino	57	15-19/208
406	Wierzchomino	58	15-19/209
407	Wierzchomino	59	15-19/210
408	Wierzchomino	60	15-19/211
409	Wierzchomino	61	15-19/212
410	Wierzchomino	62	15-19/213
411	Wierzchomino	63	15-19/214
412	Wierzchomino	64	15-19/215

Lp	Nazwa	Nr w miejscowości	AZP
413	Wierzchomino	65	15-19/216
414	Wierzchomino	66	15-19/217
415	Wierzchomino	67	15-19/218
416	Zagaje	6	14-19/51
417	Zagaje	7	14-19/52
418	Zagaje	8	14-19/53
419	Ziębrze	1	14-19/84
420	Ziębrze	2	14-19/85
421	Ziębrze	3	14-19/86
422	Ziębrze	4	14-19/87

Załącznik 3. Wojewódzka Ewidencja Zabytków (nieruchomych) gminy Będzino

- A.502 - Barnin 8 - szkoła (dom)
 - A.509 - Będzinko 11 - dom
 - A.512 - Będzinko 30 - dom (chałupa)
 - A.515 - Będzino - dworzec kolejowy
 - A.520 - Będzino 34 - dom (chałupa)
 - A.527 - Będzino 80 - mleczarnia, dom
 - A.529 - Borkowice - dworzec kolejowy
 - A.532 - Borkowice 11 - dwór, dom
 - A.533 - Dobiesławiec b.nr - dwór, dom
 - A.535 - Dobiesławiec 5 - dom (chałupa)
 - A.542 - Dobrze 44 - dwór, dom-biurowo
 - A.545 - Dobrzyca - kościół
 - A.552 - Dobrzyca 26 - szkoła, ośrodek zdrowia
 - A.563 - Dobrzyca 49 - dom, poczta
 - A.576 - Dobrzyca 80 - dwór, dom
 - A.578 - Dobrzyca 91 - dom (chałupa)
 - A.581 - Dworek - pałac
 - A.585 - Kładno - pałac
 - A.586 - Kładno - obora, spichlerz folwar.
 - A.591 - Łasin 6 - szkoła, dom
 - A.595 - Łekno - kościół
 - A.598 - Łekno 12 - gospoda, świetlica
 - A.602 - Łekno 22 - dom (chałupa)
 - A.606 - Łekno 32 - dom (chałupa)
 - A.611 - Łopienica - spichlerz folwar.
 - A.614 - Miłogoszcz 9 - kuźnia, dom
-

- A.615 - Miłogoszcz - obora folwar.
 - A.616 - Miłogoszcz - obora, owczarnia folwar.
 - A.620 - Mścice, Koszalińska 29 (d. 13) - dom (dwojak)
 - A.630 - Mścice, Koszalińska 82 (d. 46) - zagroda
 - A.632 - Mścice, Koszalińska 85 - dwór, biuro
 - A.633 - Mścice, Koszalińska 85 - obora, spichlerz folw
 - A.634 - Mścice, Koszalińska 86 (d. 65) - dom, poczta
 - A.635 - Mścice, Koszalińska 98 (d. 70) - dom
 - A.640 - Pleśna - dwór
 - A.666 - Strachomino - stajnia folwar.
 - A.667 - Strachomino - obora folwar.
 - A.668 - Strachomino 10 - szkoła, dom
 - A.672 - Strzepowo - kościół
 - A.673 - Strzepowo - pałac
 - A.675 - Strzepowo 17 - dom rządcy
 - A.676 - Strzepowo 26 - szkoła, dom
 - A.678 - Strzepowo 27 - gospoda, dom
 - A.682 - Strzeżenice - kościół (ruina)
 - A.691 - Śmiechów - kościół
 - A.695 - Śmiechów 10 - szkoła, dom
 - A.702 - Śmiechów 28 - dom (chałupa)
 - A.704 - Tymień - spichlerz folwar.
 - A.706 - Tymień 1 - dom, trafo
 - A.707 - Tymień 5 - dworzec kolejowy
 - A.716 - Tymień 37 - stodoła
 - A.718 - Wierzchominko - spichlerz, dom folwar.
-

- A.720 - Wierzchominko - wieża ciśniń
 - A.727 - Wierzchominko 12-13 - szkoła, dom
 - A.729 - Wierzchomino - kościół
 - A.731 - Wierzchomino 27 - obora folwar.
 - B.528 - Będzino - układ placowy
 - C.580 - Dobrzyca - cmentarz kościelny
 - C.592 - Łasin - cmentarz kościelny
 - C.593 - Łasin - cmentarz ewang.
 - C.609 - Łekno - cmentarz kościelny
 - C.610 - Łekno - cmentarz ewangelicki
 - C.664 - Smolne - cmentarz ewang.
 - C.670 - Strachomino - cmentarz kościelny
 - C.680 - Strzepowo - cmentarz kościelny
 - C.689 - Strzeżenice - cmentarz kościelny
 - C.703 - Śmiechów - cmentarz kościelny
 - C.735 - Wierzchomino - cmentarz ewangelicki
 - D.539 - Mścice - park dworski
 - D.543 - Dobrze - park pałacowy
 - D.582 - Dworek - park pałacowy
 - D.583 - Kazimierz P. - park dworski
 - D.590 - Kładno - park pałacowy
 - D.594 - Łasin - park pałacowy
 - D.613 - Łopienica - park dworski
 - D.618 - Miłogoszcz - park pałacowy
 - D.641 - Pleśna - park dworski
 - D.665 - Smolne - park dworski
-

- D.671 - Strachomino - park dworski
- D.681 - Strzepowo - park pałacowy
- D.690 - Strzeżenice - park dworski
- D.717 - Tymień - park dworski
- D.736 - Wierzchomino - park dworski
- D.C.538 - Mścice - park wiejski, cmentarze
- D.C.728 - Wierzchominko - park dworski, cmentarz